

811231 M. Zolt. 02781 94

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

9.

LUDAS MATYI

BOHÓZAT HÁROM FELVONÁSBAN

IRTA

BALOGH ISTVÁN.

KIADTA

BAYER JÓZSEF. .

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1898.

465449

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

52315

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMÁJA.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

BEVEZETÉS.

Ludas Matyi a magyar színpadon.

I.

Az 1837 augusztus 22-én megnyílt pesti magyar színháznak, fennállása első éveiben, válságos időközön kellett átesnie. Igazi magyar műsora nem volt, hazafiasan fölbuzdult közönségének lelkesedése pedig csakhamar megcsappant. Ha nem nyúl ily körülmények között oly eszköz-höz, melyek inkább javítanak pénzügyi szomorú helyzetén, mint kedveznek a nemzeti ügynek, pártolás hiányában könnyen a bukás szélére juthat. Ez a bukás pedig nem csupán a pesti színészet tönkremenetelét jelentené, hanem a nemzeti ügy kudarczát is, nagy öröme azoknak, kik ezt az első állandó színészhajlékot Pesten nagyon is rossz szemmel nézték attól való, teljesen jogos félelmükben, hogy innen fenyegeti a legnagyobb veszedelem — a *németség* érdekét a *magyar* fővárosban! A szükség vitte rá a pesti magyar színészetet, hogy megmaradása érdekében az operát, a vaudevillet meg az énekes bohózatot is művelje, mert ezek révén remélt közönséget hódítani azok sorából is, kik idegennyelvűségük miatt, de hazafias érzésük ellenére, kénytelenek voltak távol maradni az előttük érthetetlen magyar előadásoktól. Az opera az előkelőbb osztály-

beliek csalétke volt, a vaudeville és a «paródia» a közép-osztálybelieké; de míg az opera, képzett és arra hivatott zeneszerzők hiányában egyebet sem tehetett, mint hogy magyarra fordította az idegen operákat, addig a vaudeville és a «Posse», idegen mintákon termékenyülve, mint u. n. «paródia» kezdett magyarrá is válni, cselekményben, zenében egyaránt. E nagyon kedveltté vált genre nálunk is megtalálta első művelőit, s tekintve, hogy egyes termékeivel (mint *Borsszem Jankó*, Telepy Györgytől; *Garabon-cziás diák*, Munkácsi Jánostól; *Soroksári János*, Nagy Ignácztól) már Budán is (1833—1837) állandóan nagy közönséget vonzott, nem csudálandó, ha a pesti magyar színház is, okulva a sikeren, nagy buzgósággal fogott a bohózat ezen fajtájának műveléséhez s csakhamar fölöt-tébb divatossá is tette.

A pesti magyar színház első e fajtájú bohózatai közül való volt *Ludas Matyi* * is, mely 1838 december 27-én került először színre. Színész volt a szövegnek, színész a zenei résznek megírója: mindakettő kitünősége a magyar színészet második nemzedékének. Balogh István magyaros érzéke pompás anyagot talál Fazekas Mihály közkedvelt-ségű népkönyvében és Szerdahelyi József tapintata és zenei tudása ügyesen tudja összeválogatni és feldolgozni a népdalok ismert dallamait s a divatos operák népszerű, fülbemászó részleteit. Ezuttal szövegíró és zenész egymásra talált s ha Ludas Matyi hosszú életét a magyar színpadon meg akarjuk érteni, a jó szöveg mellett a jó zenész érdemeit se szabad letagadni. De még egy ok van, mely e hosszú életet megmagyarázza; ez Ludas Matyi

* A «Ludas Matyi» tárgyát a «Régi Magyar Könyvtár» azon kötete fogja bővebben tárgyalni, mely Fazekas költeményét tartalmazza és legközelebb sajtó alá megy. H. G.

első személyesítőinek elvitázhatatlan érdeme. Szerdahelyi József, a zenei rész szerzője, volt az első Ludas Matyi a színpadon. Őt az ilyen víg, énekkel vegyes szerepekben fölülmulhatatlannak tartották s pl. Figarója a Szevillai borbélyból azóta sem talált jobb személyesítőre s az összehasonlítást — egykorúak tanúságtétele szerint — a legjobb olasz mintákkal is kiállotta. Az apai örökséget aztán Szerdahelyi Kálmán vette át,* ki Ludas Matyiban ép oly kitünő ábrázolást nyújtott, mint a legnagyobb ízlést igényelő bonvivant szerepekben. Füredi Mihály még szintén elég jól adta a zenei részt, de mint előadó művész nem volt képes Ludas Matyit a pesti színpadon állandóvá tenni. Megyeri és Szentpétery Döbrögiye, Réthy és Szilágyi Pál Kobakja, mesteri alkotásokként dicsértettek.

Szerzők és előadók vállvetett érdeme tehát e siker s ha hozzágondoljuk e műforma időszerűségét és divatját, a siker összes okairól beszámoltunk. Áttérhetünk e munka irodalomtörténeti méltatására és itt főleg Balogh Istvánt helyezzük az első sorba, keresve, vajon mennyiben ragaszkodott ő Fazekas munkájához és mennyiben hódolt meg — attól eltérve — a kor kívánalmainak.

Balogh István (1790—1873) régi munkása volt már a magyar színészetnek, midőn Pestre került az állandó magyar színházhoz. Már a pesti második színjátszótársulatnál adták (1812 szept. 15-én) egy darabját, melyhez Rothkrepf-Mátrai Gábor írt zenét. *Cserny György* nagyon sokáig megélt a vidéki színpadokon, sőt a pesti Nemzeti színházban is föllelevenítették (1857 aug. 31.) Balogh István ötven éves színészi jubilæuma alkalmával. A színészkedés terén azonban nem tartozott Balogh az elsőrendűek közé. De akár emlékiratszerű följegyzéseit, akár szindarabjait

* Káldy Gyula úr szíves közlése.

tekintjük, azok közé számítható, a kiknek a vándorúton lévő «bujdosó» színészet a legtöbb hasznát vette. Kitünőségét így kívánjuk érteni. Hogy iskolákat végzett volna, nincs följegyezve. Talán magáról beszél, midőn Ludas Matyijával ezt énekelte:

Rhetor voltam absolutus

Ötszáz diák szót tudok!

És a saját felsőbb tanulmányaira czéloz Ludas Matyi azon mondásában, hogy «kivégezte a — jászberényi universitast»! Ez, ezuttal legalább, mellékes. De ha nem végzett is latin iskolákat, az bizonyos, hogy végig járta az élet iskoláját. Ott nézett és látott. Törhetetlen jókedvét nem volt képes még a nyomor iskolája sem elsavanyítani. Nem volt ugyan az élet könnyűvérű, szeleskedő bonvivantja, hanem inkább jó humorú, phlegmaticus élvezője. A határain átcsapongó jókedv sohasem volt eleme, de igen a szelíd, a jó tréfa, egész a kifogyhatatlanságig. A nyomornak mindig megtalálja a vigabbik oldalát, de a jólétben is mérsékelni tudja a túlzást. Igazi kóborló lovagja az életnek fiatal korában, a ki azonban vén napjaira megtér a nyugalom ölébe és csendes szemlélődéssel gondol vissza azokra a jókedvű kópéságokra, melyek réges-régen, ott a vándorúton megestek. Ilyennek képzelhetjük a régi világ histrióját, jocularát, a ki hetedhétországot bejárt s a sok nyomor még sem tudta elkoptatni jókedvét. Midőn végül, öreg napjaira megvonul valami nagy úr kastélyában, vége-hossza nincs a sok esemény elmondásának, miket megért, átélt. Ha ad is hozzá olyant, a mi mással esett meg, ez nem kérdésből történik, hanem csupán azért, hogy mulattassa azt, a ki oly szives hallgatója, elhívője ezeknek az elevenen előadott történetkének. Ilyen jóízű elbeszélő Balogh az ő visszaemlékezései-

ben, melyek nem egy helyzetét világítják meg a magyar színészet benső történetének. Ha az eddig kiadott történetkének nem mindegyike üti is meg azt a mértéket, melyet a jóízlés megkövetel, mindegyikük jellemző adalék fog maradni a magyar színészet történetéhez, mert Baloghban meg volt a megfigyelő tehetségnek az a fajtája, mely a látott és átélt (tán néha másoktól is hallott) eseményeket a legérdekesebb, a legjellegzetesebb oldalukról tudta fölfogni és, egy egészsze alkotván, a sok aprólékosságnak is kerekdedséget tudott kölesönözni. Erényei közé tartozik az is, hogy minden dolgán jóízű magyarosság árad el. Ha ízlése finomultabb, ha stílusa emelkedetebb, ha tanultsága alaposabb, bizonyára irodalmi becsesl is birnának e nemű dolgozatai. De e jó tulajdonságok hiányzanak nála s e nembeli fogyatkozásai miatt azon írók közé sorolandó, a kik rendkívüli hasznára váltak ugyan az akkori magyar színészetnek, de a magyar költészet Pantheonjában helyet nem foglalhatnak.

Ludas Matyija mindjárt elénk tárja az ő összes jó tulajdonait, de összes gyöngéit is; magyarságát és jóízűségét, gyakorlottságát és frissességét; de viszont a lelemény fogyatékoságát és a jellemzés kezdetlegességét, a stílus fakóságát és az idegenszerűnek utánzását is. A mit a szinpadí műnyelv «routinier»-nek nevez, annak mondható Balogh is. Sokat érnek az ilyen emberek — főleg a kezdet legkezdetén — midőn közönség-csöditésről van szó. Az irodalmi érdek mellékes dolog előttük s csak a megélhetés (s nem a halhatatlanság) gondja sarkalja őket. Akkor, midőn a «termelés» ezen fajtája magasabb érdeknek állott szolgálataban, elvesztette azt a rít mellékízét, mely napjainkban oly jogos visszatetszést költ azoknál, kik az irodalmi érdeket el tudják választani az üzleti érdektől. Akkor az ilyesmi nem volt üzlet. Balogh előtt a

Nemzeti színház érdeke lebegett s ennek szolgálatába szegődtette magasabb szárnyalásra úgy is képtelen tehetségét. Ő az ő kis lelki tőkéjét nem kockáztatta nagy vállalatokban, nagy üzlet reményében, hanem becsülettel értékesítette azt a keveset, a mije volt. Gonddal, szeretettel végezte dolgát, s bizonyára nem utolsó érdeme, hogy midőn oly könnyű és divatos volt még mindig magyarosítani, ő a magyar népelethez fordul hazai tárgyért, hogy szinpadunk világa a hazai közállapotok képe legyen s ne csupán magyar czafrang, melyet idegenre alkalmaznak, hogy honinak hazudják azt, a mi minden ízében idegen, magyartalan.

Balogh a Fazekas Ludas Matyiját, a maga póreségében nem értékesíthette a szinpadon, szerelmi történet nélkül. A szinpadi siker jórészben attól függött, valjon hogyan lesz képes ezt a becsempészett szerelmi történetet az ismert főmesével szerves kapcsolatba hozni. Ha itt művészettel ügyeskedik, maradandó becsüt fog alkotni. Sajnos, a mélyebb drámai indítékok fölhasználása körül előtűnő fogyatékos leleménye, dramaturgiai ismereteinek csekély-sége csakis a «routinier»-t mutatják s nem a művészt, a hivatásos drámaíró.

Ludas Matyija egészen a Fazekasé; az a léha, dologkerülő ficzkó, a kiből könnyű szerrel «kapadozva talám, kupetz is kerekedne». Valamivel azonban szerényebb, mert míg a Fazekasé mind a 20 libát kéri, addig Baloghé csupán 3 párt kíván, hihetőleg a szinpadi helyzetre figyelemmel. Sára asszony egészen az eredetinek szellemében zsörtölődik és pl. az I. felv. 2. jel. nagyon ügyesen önti drámai formába azt, a mit Fazekas néhány sorban elmond. Az anya és fiu egymáshoz való viszonya Baloghban szintén ügyes tolmácsolóra talált. Matyi hetykesége Döbrögi uram előtt a vásáron, Fazekas nyomán van tárgyalva. Az olasz

ácsmester, valamint a német felcser, élő alakokká váltak Balogh kezében. Az egyetlen nagyobb eltérés csak abban mutatkozik, hogy Fazekasnál csakugyan háromszor veri meg Matyi Döbrögit, nála ellenben Matyi a harmadik verést elengedi. Ez az eltérés azonban meg van okolva azon tündéri elem révén, melyet főleg Raimund nyomán vesz alkalmazásba bohózatában. Balogh ugyanis két tündért alkot, abból a fajtából, a minőket a szinpad világa akkor bőven termelt ugyan, de a minőkről a magyar hitregék világa mit sem tud. Ez a két új, magyar tündér: Szelidatesz és Gorombatesz. Akkor ugyanis, midőn Matyit gorombaságai miatt Döbrögi elvereti, libáitól és Iluskájától megfosztja, Matyi kétségbeesetten kiáltoz: «Jaj, jaj, jaj! ki segít rajtam?» ... megjelenik a Durvaság szelleme, kinek aztán elmondja Matyi: «Durva akarok lenni, forr a bosszú bennem. Nézd elrabolták kedvesemet, libáimat, becsületemet.» ... «Ezeket mind helyreállítom — feleli Gorombatesz — ha elveimet elfogadod».

A Balogh darabját ugyanis előjáték vezeti be, hol Szelidatesz és Gorombatesz vitatkoznak egymással s miután egyik sem akar a maga jogából, elvéből egy fikarczynit is engedni, a Tündérkirály azzal bocsátja őket el: «Menjetek tehát el a földre s ki több követőkre talál, annak elve fog uralkodni e században.» ... Ezek szerint a Ludas Matyi és Döbrögi története túlvilágias, de ügyetlen mechanizmus kerekéi közé jut Baloghnál s nem csoda, hogy népies zamatából ezzel sokat veszít.

A szenvedélyek összeütközése személyesítésének ez a formája azonban akkor nagyon divatos volt s ha valami mentheti Balogh eljárását, úgy csakis e divatszerűség volna az. De hogy mire való az ilyen csinált tündériség, ezt ma már nehéz megérteni, még nehezebb élvezni, legfeljebb mint a bohózatnak egyik elemét, mely komolyan drámai,

belső megokolás helyett, a látványosnak könnyebb és egyúttal szórakoztatóbb elemét veszi alkalmazásba. A belülről ható indítékok részletezése, elemzése helyett, a kívülről jövő hatások mechanikáját alkalmazza. Mi a szinyszerűség túlzását látjuk ebben a szokásban, mely inkább akar a látóérzéseknek kedveskedni, mint hogy mélyebb hatások felé törekedjék. A bohózatban ezért tán helyén való volna, mint a hol nem annyira a szenvedélyek hatalma ragad magával, mint inkább a külső benyomások ingere. Ha Balogh nem tudatosan alkalmazza mint bohózatot elemet, ez ha egyebet nem bizonyít, azt igen is, hogy az idegen mintáktól nem kábúlt el a feje. A tündériesnek köznapi dolgokban való eme szereplése, a túlviláginak bevonása a mi kicsiny világunkba, az ellentét révén ügyes torzítássá válhatik, mely míg felerészben emelkedettebb hangulatot visz be a közönséges helyzetekbe, de másrészt nem rontja le a földi igazságszolgáltatásba vetett hitünket sem. Szelidatesz és Gorombatesz olyan házi tündérekké válnak, a kik állandó tanyát ütnek tűzhelyünk mellett, a nélkül, hogy megunnók őket, de a nélkül is, hogy földöntúli származásuk valami különös tiszteletet gerjesztene bennünk.

Balogh Gorombateszével az idézett helyen találkozunk elsőízben mint cselekvő személylyel és Szelidateszszel a darab végén, midőn Matyi elengedi az utolsó verést. Erre a szelidségre nagy szükségünk is van, mert hiszen Balogh Ludas Matyija, a Fazekasától eltérőleg, szerelmes is és így kellő szelidség nélkül aligha engesztelné ki Döbrögít, meg az anyát is s hihetőleg Iluskában is aggodalmak merülnének föl a jövőt illetőleg. Ez a Szelidatesz, tehát csak ismét látszólag «Deus ex machina», a ki rövid úton ugyan, de legalább külsőkép drámailag akarja magyarázni

azt a fordulatot, melyet Fazekasnál csak a harmadik verés idéz elő, midőn Döbrögi magába tér és

. . . . törvénytelenül nem bánt, hanem úgy ahogy illik Embertársaival; jól is végezte világát.

De lássuk közelebbről az evvel összefüggő szerelmi történetet.

Baloghnál, Sára asszony környezetében, ott találjuk Matyi, «az ördögök szekrénye» mellett, a színpadok ismert árva leányát, Iluskát. Árvasága már előre is biztosítja a maga számára rokonérzésünket, a mi csak annál bensőbbé válik, midőn megtudjuk, hogy Ilus és Matyi szeretik is egymást azzal a tiszta érzéssel, mely észrevétlenül szokott a szívbe lopózni — csakhogy nagyon kevés kilátással az egyesülésre, mert Sára asszony már «gazdag menyet nézett ki magának a faluban». Nagy kár, hogy Balogh nem tudta ezt a szerelmi viszonyt bensőbb kapcsolatba hozni a főmesével. Ha ez a szerelem pl. befolyással van Matyi eltávozására a háztól; vagy a leány elűzését vonván maga után, a daczos Matyi elkeseredésében kerül összeütközésbe Döbrögivel; vagy Döbrögi agglegényi érzelmei összeütközésbe jöven Matyi igaz vonzalmával, ez is szerepet játszanék a boszú művében, midőn a zsarnokban a vetélykedő társat is meg akarja büntetni: úgy a szerelmi történet szervezetileg is egygyé forrna a főmesével. De a nagyon kínálkozó indítékokat elhanyagolja Balogh és Ilus meg Matyi szerelmi történetét inkább csak oda férczeli a főmeséhez, a helyett, hogy beléolvasztaná.

Ilus az érzelmes elemet képviseli a darabban, ki árvaságra jutott, mert apját Taliánországba vitték; otthon titkolnia kellett érzelmét, mert szegény; midőn a megvert Matyi pártjára kél, elfogják, mert jó szívét elárulta; börtönre vetik, mert nem viszi rá lelke, hogy elhagyja Matyit

s eladja magát Döbröginek. Ő a darab ártatlan szenvedője, ki megnyeri érdeklődésünket, de elhatározólag sehol sem foly be Matyi sorsára. A III. felv. 9. jelenetében, midőn segédkezik Döbrögi megveretésében s azután együtt szökök Matyival, ez inkább az ő, mint a Matyija sorsára nézve bír nagyobb jelentőséggel. A végső jeleneteknél meg éppen, midőn Matyi elhatározása megérlelődik, tán Ilusa jövődjének gondolata is befolyással lehetne arra, de Balogh itt is elszalasztja a kínálkozó alkalmat s a Szelidség tündérét tünteti föl olyannak, mint a ki egyszerre belopódzik mindegyikök szívébe. Ezzel valami rideg, moralizáló elem tolakodik be ebbe a bohózatos hangulatba, a mi igaz, hogy Raimund nyomán vált divattá, de se a magyar jellemhez, se a bohókás meséhez nem illik, sőt ellenkezik a drámaisággal is, midőn kívülről jövő hatásokkal akarunk jellembeli hibákat egyszerre megjavítani, a mi viszont ismét csak a lélektani valószínűség rovására történhetik meg.

Általánvéve a záró kar moralizáló hangja nagyon komoly mind a mese egyszerűségéhez, mind a cselekmény bohózatos színezetéhez képest és alig egyéb, mint meghódolás azon édeskés irány előtt, mely e korban jellegzetes vonása minden irodalmi műfajnak. A kar utolsó négy sora már egyenes szemrehányás számba megy és erővel teljesebb akar lenni, midőn egy valóban meglevő hibánkra mutat — csakhogy ez ismét nincs szerves kapcsolatban magával a főmesével.

A kortörténeti vonatkozású részek különben is egyik gyöngéjét alkotják a darabnak és ez pl. Döbrögi jellemrajzánál erősebben meg is látszik. Az idegenszerűség divatjának kijut egy-egy oldalvágás a II. felvonásban, de a kidolgozás finom részletei nélkül. Az meg éppen nem illik Döbrögi jelleméhez, a ki csak a «Nyári-hó» ujságot olvassa, hogy midőn Kóbor unaloműzés czéljából a szín-

házba csalja, ennek azt feleli: «Hát nem hallotta, mit írnak az ujságok? Többet hibáznak [t. i. a színészek], mint a hajuk szála a fejükön» (I. felv. 8. jel.)... Ez a mondas nem annyira a Döbrögi lelkéből jön, mint inkább Baloghéból, ki társait látszik védeni e mondásával.

A mi a darab mellékszemélyei közül a Fazekasnál elő nem forduló új alakokat illeti, ezek, ha nem is nagyobb jelentőségűek, de jól illenek a keretbe és Baloghban a népelet alapos ismerőjét sejtetik. Kobak uram ügyes typusa a földesurak «totumfac»-jainak. Furfangos és tanulatlan; meghunyászkodó fölfelé, zsarnok a kicsinyekkel; látszólag mindig az ura érdekére gondol, de valóságban csak a maga hasznát hajtja. Méltó társa Döbröginek. A Szakács is sikerült mellékalak — bár csak episodikus, de kinek létezését erősen igazolja az, hogy Döbrögi a gyomrára szokott legtöbbet adni. Helyében valami nyelves gazdasszony oda illőbb volna az agglegény házában.

A vásári jelenet eleven kép s a III. felv. 5., 6., 7. jelenete oly sikerült összevisszaság, hogy ügyes zene és jó előadás segélyével egymaga biztosíthatná még egy gyengébb leleményű, untatóbb cselekményű darab hosszú életét is.

Igazán sajnálni lehet, hogy a magyaros ízű Balogh egyéniségéből a művészi képességek hiányoztak. Mivé válhatik kezei között, költői léleken átszűrődve ez a mese, ezt csak azok tudják helyesen megítélni, a kik a magyar színpad igazi szerencsétlenségének ismerik, hogy költőink nem tudtak jó színdarabokat írni s színműíróink teljes színpadi hatású művein éppen a költői lélek hiánya látszik meg a legjobban. Ezekből előre látható volt, hogy e két félnek egyszer összeütközésbe kell jönni egymással, midőn majd a színszerűt egyértelműnek fogják venni az irodalmilag értéktelennel s a költőileg értékest a színpadon unalmassal.

E kétirányúság meg volt a Nemzeti színház megnyitása első éveiben, nem nagy hasznára a magyar drámairodalomnak, mert a helyett, hogy e két irány képviselői egymástól tanultak volna, mindjobban eltávolódtak, sőt elidegenedtek egymástól, a színész-drámairót a megvetés egy nemével nézték azok a derék magyar írók, a kik sehogyse tudtak színen megálló jó darabot írni.

II.

Balogh István nem az első és egyetlen, ki Ludas Matyit színre alkalmazta. Már Könyves Máté Játékszini Koszorúja * említést tesz egy Ludas Matyiról. Az első kiadás adatai szerint *Kovács Imre* mint fordító szerepel, ellenben a második kiadás szerint, mint szerzője a színdarabnak. Ki volt ez a Kovács Imre, hogyan használta föl Fazekas művét, előadták-e valaha, valahol e darabját, adatok híján lehetetlenség ma még eldönteni! Csak egy látszik bizonyosnak: hogy teljesen elkallódott, nyom nélkül vészett el, mint sok más színdarab e korból. Sajnálандó mindenesetre már azért is, mert azt sem mondhatjuk: meg vagy meg nem érdemelte sorsát.

Egy másik feldolgozó Ludas Matyijáról már közelebbi adataink vannak, bár kétségtelen, hogy az se került soha színpadra. Ugyanis 1838 nov. 6-áról kelt «Nyilatkozatá»-ban** azt írja *Beöthy Zsigmond*, hogy «még t. Szentkirályi úr igazgatása alatt elfogadtatván Ludas Matyi cz. bohózatom muzsikáját azonnal iratni kezdém» ... Szentkirályi

* Buda-Pest, az 1834-iki kiadás 158. és az 1836-iki kiadás 161. lapján.

** Athenaeum 1838. évf. 639. lap.

igazgatása Bajzának lemondása után 1838 június 8-ával kezdődven, kétségtelen, hogy Beöthy Zsigmond Ludas Matyija már az év első felén készen lehetett. Csakhogy az alatt, írja alább, «míg a zene írója hónapok óta sem tudott megkezdett munkájának csak felére is jutni s ez idő alatt egy pseudo-Ludas Matyival is, mely mint kész mű Balogh színésztől, már repertoireban van, megelőztetvén», nem maradt más választása, mint hogy az «érintett paródiát» a szini választmánytól visszavegye.

Mennyiben sikerült Ludas Matyi mint «paródia» s mit értett Beöthy «paródia» alatt, (műve ki nem adatván) nem tudjuk, csak sejtjük e kifejezés akkori értelme szerint. De ha himet varrhatunk 1841-ben kiadott Kobor Istókjáról Ludas Matyijára, nincs sok sajnálni valónk e tényben. Azt hisszük, ha jónak tudja és a Baloghénál jobbnak látja, ki is adja hamarabb, mint az utóbb írt Kobor Istók cz. énekes bohózatot. Különösen, ha Kobor Istókját ma olvasuk, lehetetlen észre nem vennünk azt a föltűnő különbséget, mely a helyes elveket valló Előszó és a helytelen elveket alkalmazó énekes játék között van. De legyen elég az egykorúakra hivatkoznunk. Már az is eleget bizonyíthatna, hogy eredeti művekben szűkölködő eme korban Pesten sohasem adják. De nyomósabb az, hogy az Athenaeum kritikusan kiméletlenül kimutatták gyöngéit, mikkel szemben alig találtak valami dicséretre méltót.* Beöthy Zsigmond Ludas Matyija tehát kimúlt, mielőtt életrevalóságának legcsekélyebb jelét adta volna.**

* Athenaeum 1840. év. 38. sz. V. ö. u. o. 654—56., 682—3., 759. lap.

** A történeti igazság érdekében meg kell jegyeznünk, hogy Beöthy Zs. már akkor vette vissza a Választmánytól művét, midőn azt visszautasították mint a színen hatástalant. A színészeti választmány 1838-iki október 10-én tartott ülése jegyzőkönyvében

Baloghé annál nagyobb port vert föl. Nemcsak, hogy nagy külső hatást ért el, de okot adott hosszabb polemiára is, mely az Athenaeum és Honművész között sokáig elhúzódott, alkalmul szolgálván egyúttal nem egy szükséges tudnivaló elmondására. Az Athenaeum hasábjain hasztalan keresünk csak egy sor kritikát is Ludas Matyiról, pedig éppen e lap volt az, mely a megtámadott egyik félnek, Szerdahelyi Józsefnek, a saját védelmére teret nyitott. Okát e hallgatásnak nem tudjuk adni. A Caligula-előadás alkalmából keletkezett vita legfeljebb az ideig-óráig való hallgatást magyarázná. A későbbi teljes elhallgatást pedig az a körülmény, hogy az Athenaeum triásza az új igazgatóság idejére beszüntette kritikáit és csak száraz Krónikát adott. A legvalószínűbb az, hogy az első előadások (1838

szó szerint ez áll: «Visszamutattatott ugyancsak ez alkalommal *«Csáb»* című szomorújáték s *«Ludas Matyi»* című parodia, azon véleményével az átolvasásra megbízott Tagoknak, hogy a mondott darabok kevés színi hatást eszközölhetnek. Minélfogva reményleni nem lehetvén, hogy a bent írt darabok e padon magokat fentartassák, azok a magát jelentendő szerzőnek visszaadni rendeltettek.» (Pest várm. levéltárából.) Beöthy érzékenykedése és szemrehányása tehát nem volt jogosult. Úgy látszik, az ő haragja sem tartott soká, mert nemsokára új darabbal kopogtatott be a bírálók-nál a *Jurista és kis leány* című darabjával, «jutalom kívánás nélkül.» (Pest várm. levéltárában az 1838. november 22-iki jegyzőkönyv szerint.) Egy év múlva újabb kísérletet tesz (hihetőleg átdolgozott) Ludas Matyijával és *Kobor Istók* című bohózatával, de ezúttal is siker nélkül, mert az 1839. évi martius 6-áról kelt jegyzőkönyvben ezek a sorok állnak szó szerint: «Vissza mutattatott ez alkalommal az illetők által Beöthy Zsigmondnak *«Kobor Istók»* című négy szakaszos s *«Még egy Ludas Matyi»* című három szakaszos bohózata, melyek azonban az ez úttal tett jelentések szerént hatást nem igérvén, nem fogadtattak el».

Ezzel véglegesen elintézték Beöthy Zsigmond mindkét Ludas Matyijának ügyét.

deczember 27. és 30.) ötletéből később ki nem indulhattak; 1839-ben pedig az október 25., november 11. és deczember 26-iki, valamint 1840-ben a február 2., augusztus 2. és deczember 3. tartott előadások idejében még mindig tartott az interdictum és csak deczember 24-éről írhatta a szerkesztőség, hogy «pesti nemzeti színházunknál nem-sokára meg fog szünni az eddigi igazgatás, mely esetre mi is elkezdjük játékszini krónikáinkat.»* Az első néhány alkalom elröppenvén, évekkal az első előadások után nem akartak a dologhoz szólni, egy oly darabbal szemben, melynek irodalmi értékével úgys tisztában volt akkor már mindenki.

Szerencsére, az első előadások hatásáról van mégis két egykorú tudósítás a Jelenkorban és a Honművészen, melyek fontosság tekintetében ugyan csak másodrendűek, de kortörténeti szempontból kárpótolnak az Athenæumbeli kritikák hiányáért.

A Honművész, szokásától eltérőleg, azért nem közli Ludas Matyi tartalmát, mert «a kidolgozás többnyire mindenben híven van tartva az eredetihez.» Ezt dicséret számba látszik adni, mert rögtön megjegyzi, «hogy a darabban hiába keresnők ama sarkaztismust (!) a satyrai (!) sőt, melly az illy nemű franczia és angol darabokat bélyegzi.» Majd ezzel a kétes dicsérettel végzi, hogy «mentt minden illedelmet sértő kétértelműségtől, melyekkel a német bohózatok és paródiák annyira elöntvék.» De hogy mindez netalán sok legyen dicséretnek, hozzáteszi «mint-hogy mind moralis tendenciája, mind néhány ügyesen rendezett jelenetei hatásra számítvák, *egy ideig* közönség-csöditő vasárnapi darabnak jó lesz.» A zenéjét nem tartja valami rendkívülinek, de megjegyzi, hogy «Szerda-

* Athenaeum 1840., 815. l.

helyi úrnak eddigelé még legjobb műve. A quodlibet kivált (leszámítván az illetlen parodiázást) jól sikerült.» Különben nagy számú közönség nézte végig ezt az előadást; a szerzőket többször hívták; Megyeri mint Döbrögi, Szilágyi mint Kobak «a két igen jól tartott karakterben jelesek voltak», valamint Szerdahelyi mint Ludas Matyi, «főleg a III. felvonásban».

A második előadást szintén nagy közönség nézte végig december 30-án. A Honművész pl. igen okos gondolatnak tartotta, hogy az ispán által elszámolt hosszú éteksorozatot ezúttal kihagyták. Ez a második előadás azonban nem annyira e kihagyás révén vált híressé, mint azon hozzáadás útján, melyről egyelőre csak annyit jegyzett meg zárójel között: «E mai előadás szennyéről, jövő számunkban» . . . A következő számban (2-ikban) aztán egy 7 oldalra terjedő cikk jelent meg ezen a czimen: *A parodiázás budapesti magyar színpadunkon.*

A dolog megértésére tudni kell, hogy a Ludas Matyi zenéje részint eredeti szerzeménye volt Szerdahelyinek, részint ismert népdalok és divatossá vált opera-áriák quodlibetszerű összeállításából keletkezett. Így pl. a III-ik felv. 5. jel. ilyekedtetű részét:

«Bosszút áll fütykösével ma Matykó.» (l. 77. lap.)

Bellini nagyon kedvelté vált operájának (Montecchi e Capuletti) azon dallamára énekelték, midőn Romeo így fenyegetődzik:

«Bosszút áll fegyverével Romeo.»

Bellini Romeóját nők énekelték, mivel sopran hangra van írva. E szerepet Malibran asszony számára írta Bellini, ki egyike volt e 28 éves korában elhunyt tüne-mény titkos imádóinak. Pesten, váltakozva Déryné és

Schodelné adták Romeót. Ez utóbbinak oly furcsa szokása volt, hogy az érzelmet és hősiest, teste mulattató rezgettetésével s karjai furcsa dobálásával szerette jelezni szerepeiben. Ezt a modort gúnyolta ki Szerdahelyi, mire a Jelenkor színi tudósítója azt jegyezte meg, hogy Szerdahelyinek «az ott éneklett egyvelegnek Romeo és Julia dalműből kölcsönzött, oly meglepő hűséggel paródiázó részét harsogó kaczaj és tetszés között *ismételnie kellett* . . . s méltán (!), mert eredeti példányát félre nem ismerhető hűséggel utánzá karjai kifeszítésében, teste csoválásában s minden egyéb helytelen mozdulataiban.»

A vita részleteibe bocsátkozni fölösleges. Tény az, hogy Szerdahelyi nem Schodelné, csupán furcsaságait parodizálta. Ha parodiája rossz és illetlen, bizonyára elnyeri büntetését közönsége részéről. De jónak, találónak kellett lenni, mert hisz — megisméltették.

A megisméltetés lehetetlen dolog, ha komoly ellenzésre talált. Ellentüntetésről egy szóval sem emlékeznek az egykorú tudósítások. Valószínű tehát, hogy egyértelműleg tetszett. Az ilyesmin annak, a kit ért, legfeljebb mosolyognia szabad és ez a mosoly egyúttal ígéretet rejt magában. A ki haragszik érte, annak bizonyára nincs igaza. Schodelné nagyon boszankodott s azért elhihetjük, hogy az ő furcsálkodása a színpadon megérdemelte e parodiát.

Nem állítjuk, hogy nem volt része e tényben annak a színházi intrikának, mely Dérynét nagy következetességgel és még nagyobb kiméletlenséggel mellőzte Schodelnéval szemben. A vándorszínészetben társai és egyébként is jó barátai boszankodhattak ezért s felhasználták az első alkalmat, hogy nevetségessé tegyék azt a modorságot, melyet kicsinyke túlzás is nagyon nevetségessé tudott tenni. Déryné hangja néhány hónap óta rohamosan hanyatlott ugyan, de ennek oka nem korában volt, hanem azon sze-

rencsétlen körülményekben, a melyek közé a pesti nagy árvíz alkalmával jutott.

Az igazgatóság vele szemben a kiméletlenség határáig eljutott, Schodelnének még hibái előtt is térde-fejet hajtott. Déryné Önéletrajzát kell elolvasni, hogy megértsük e helyzetet, mely reá nézve végre is oly elviselhetetlenné vált, hogy távoznia kellett Pestről.

Szerdahelyinek Athenaeumbeli nyilatkozata élet veszi ugyan minden sértő szándéknak — bár alapos okunk van mindamellett kételkedni abban, hogy a szándékosságnak teljes hijával volt volna ama parodizálás, csak annyi látszik bizonyosnak, hogy Szerdahelyi nem akart tüntetést provokálni. Éppen az, hogy tüntetés lett a dolog vége, legjobban bizonyítja, hogy az elevenyére tapintott. Hogy megnevettetett, a nevetésre méltóval, ez neki ad igazat, Schodelné pedig kigyógyíthatta legnagyobb hibái egyikeből.*

* Hogy milyen komolyan vette a Részvényes társaság ezt az ügyet, az 1839. évi január 2-ára egybehívott színi választmányi ülés, melyen gróf Ráday Gedeon elnökle mellett Ilkey Sándor, Nyáry Pál, Patay József, Szentkirályi Móricz és Balla Antal jegyző voltak jelen, a legjobban bizonyítja. Az erről fölvetett jegyzőkönyv ekként szól: «Szerdahelyi J. dalszínész azon vád következtében miszerint ellene az adatott elő, hogy a «Ludas Matyi» cz. bohózat adatása alkalmával a Jelenkor című hazai hírlap által, ugyan önmagát bélyegzőleg helyeslett, de a jobb észűeket megundorított túlzásaival nem csak Schodelné asszonyt, a derék művésznét — hanem az egész intézetet megsértette, a választmány eleibe rendeltetvén, magát mentőleg oda nyilatkozik: hogy ő nem a nevezett művésznét, hanem magát a szerepet kívánta gúnyos alakká öltöztetni, s ebéli tettének igazolása tekintetéből hivatkozik más színháznál is divatozó azon szokásra, miszerint az úgy nevezett paródistának, a legnagyobb művészek testhordozása s actióinak utánzása is megengedtetik s abban senki meg nem ütközik.» E mentséget nem fogadván el a választmány

III.

Ludas Matyi miatt a következő évben még egy polemia keletkezett, de ezúttal nem a «Honművész,» hanem az

a következő komoly végzést hozta: «Valamint Ns. Pest megye Rendeinek a pesti magyar színpad félszázad ótai szakadatlan óhaj-tás és állhatatos küzdés szülte felállíttatásában célja nem az volt, hogy legyen egy eddig nem létezett szabadalmas hely, melyen akár ki, annyival inkább a tudás és cselekvény bármely nemében magokat megkülönböztetett személyek gúnykaczaj tárgyává tétetvén, attól minden jobb érzésű undorodva forduljon el; — úgy az annak fentartására jobb része sugaltából össze állt, s ezen választmány által képviselt Részvényes társ. sem azon feladást látta megfejtendőnek: mikép lehessen azt, mi más külföldi színpado-
kon is, csak a valódi emberiség eszméiég föl nem emelkedhető pór nép mulatság durva éleménye, de hogy minden korlátozását ne hágjon, ott is csak szigorú rendőrségi felvigyázat alatt gyakorol-
tatik, Magyarország fővárosa nemzeti színházában is meghonosí-
tani, hanem mint 1837-ik év június 1-én nyomtatásban is közön-
ségesített alapterveiből láthatni, a kormánynak átvételével azt akarta elérni, hogy ezen, hazánkban most ébredező nemzetisedés az itthon alig értett és ismert s legfeljebb külföldiekben bámúlt *művészet* és tisztább *ízlés* tekintetéből hatásra számított zsenge intézet, egyes válalkozó inkább haszon kereső kezei közt mindjárt kezdetben törpévé és aljassá ne váljék. E szerint ki lévén mutatva az út, mellyen a képviselő választmánynak haladni kellekik, bár még most sok olyat kénytelen csak azért eltérni, hogy az a szük-séges erő nevedésével a m. színpadtól annál biztosabban s örökre száműzethessék; még is mind azon esetekben, midőn valamely színész csak messziről is életben lévő személyeket utá-nozva botrányt okozott, azt e büntettéért megróni soha el nem mulasztá s hasonlóért éppen *Szerdahelyi Józsefet*, egy ízben már volt Igazgató Szentkirályi Móricz által megintette nemcsak, hanem később választmányi határozatnál fogva, a lassanként divatba jönni kezdett hevenyészéstől is eltiltotta. Nem fogadhatta el annak okáért mentségül sem a külföldi színpadokra hivatkozást, melyek-nek nem salakjaik, nem gyöngéik sajátjaikká tételén kell igyekeznünk, minthogy a választmány ellenkező célzata *Szerda-*

imént említett «Jelenkor» volt ludas a dologban. E lap «Budapesti Napló» czimű rovatának vezetője* heves

helyi József előtt tudva volt, sem azon módosítást, hogy csak a szerepet parodiázta, mivel azt, ha a válaszmány több tagjai szemtanúk nem voltak is, *méltó dicsérője* a Jelenkor játékszini referense fentebb érdeklött cikkelyében egészen megczáfolja. Minél fogva még azon esetben, ha a közvéleményben s művészségben magasabban álló s e féle aljasságot csak megvetésre méltató művészné magát megsértve nem érzené is, az Intézet szeplőtlensége, s a művelt közönség érzete elégtételt kívánván elhatározottat:

1-szor. Hogy nem tekintvén a szóban forgó darab adatására kívántatott költségek s az, hogy annak vasárnaponként netalán többször is lehetne publikuma, mivel botránkozás köveül szolgált, a válaszmány előtt pedig annak elhárítása mindennél előbb való, többé vagy soha, vagy legalább a mostani muzsikájával ne adassék, s a zene Szerdahelyinek, ki azt készíté, szabad rendelkezése alá bocsáttassék.

2-szor. Hogy Szerdahelyi J., ki a nagyobb beszámítástól egyedül azon okból mentetett föl, mivel az, hogy készakarva és sértő szándékból parodiázott volna, világosan ki nem sült, azonban a tett mindenestre hibás gondolatlanságnak tulajdonítható, ezúttal a válaszmány által megpirongattassék, s jövődre nézve mind ő, mind általában valamennyi színészek, a mások gúnyos utánzásától szigorúan eltiltassanak, a külömben rájuk háramló következeket ki nem kerülendik. E végből az rendeltetvén: hogy ezután semmi új darab, anélkül, hogy a válaszmány illető tagja a főpróbán — melyen mindenik színésznek szerepét, mind szavallást, mind actiót tekintve, úgy mint a színpadon kell adni — jelen ne legyen, nem adathatik; s a ki estve más actióval él, mint próbán, azt a legnagyobb büntetés érendi.

Mi is a vádlott Szerdahelyi Józsefnek személyesen tudtára adatván, az általa készített zene visszavételére utasítottatott. Ez alkalommal tett a belí kérdésére, hogy a muzsikájáért a kétszeri avatás jövedelméből ötöt mi fogja illetni, ezúttal határozat nem tétetvén.»

E szigorú határozaton a válaszmány azonban később könnyített s az interdictum alól föloldotta Ludas Matyit.

* L. a Jelenkor 1840. évi 90-ik számát.

támadást intézett a bohózat ellen az 1840-ik évi november 3-iki előadás alkalmából.

Elnevezte abban Ludas Matyit azon szerencsétlen darabok egyikének «melyeken a közönség unatkozni, boszankodni és színháztul elidegenedni szokott». Magát a darabot is az eredeti elferdítésének mondja, mert «az eredeti Ludas Matyi a természet nyers, erőteli, magába zárkozott fia: ki mindent maga tesz, de szerző ennek ellenére egy léha, könnyelmű, félkegyelmű falusi ficzkót pajzánkodtat előttünk, kinek látására elszomorodunk s kit a lelkek orron fogva hurezolnak. Szerző azonban — folytatja — tudván azt, hogy nyomorú apának csak nyomorú fiai lehetnek, sorvasztó betegségben sínylődő magzati nyavalyáját bizonyos fogásokkal igyekszik elpalástolni, t. i. a jobb ízlés boszantására s a műveltebb közönség kigúnyolására, pórias, betyáros kifejezéseket ad személyei szájába és lelkekhez folyamodik.» . . . Ebben a nyilatkozatban, ha logikáját és világosságát nem feszegetjük nagyon, egy körülmény nagyon föltűnhetett és ez az, hogy e bírálat lényeges dolgokban ellentmondásba keveredett ugyancsak a «Jelenkor» 1838. évi bírálatával*, melyben azt írta, «hogy Ludas Matyi története annyira ismeretes hazánkban, hogy a darab szorosan ahhoz tartozó tartalmát nem is szükséges elmondani.» E szerint a főszemélyt illetőleg legalább, nem látta akkor azt a különbséget, mely 1840-ben annyira visszatetszett. A mi az egész darabot illeti, erről azt jegyezte meg, hogy «botrány nélkül mulattatta a közönséget.» E szerint 1838-ban még mulattatónak tartotta az 1840-ben már unatkoztatónak bélyegzett bohózatot. A kétes értékű dicséretet még azzal igyekezett enyhíteni, hogy inkább a bohózat, mint

* *Jelenkor*, 1838-diki évf. 103. és 104. sz.

műfaj ellen irányzottnak óhajtotta megjegyzését tekintetni, mert hozzá tette «ennél többet pedig a színművek e nemétől nem igen kívánhatni.» Mindebből csak az világos, hogy a Jelenkor gyorsan változtatta meg véleményét. Ugyanily helyzetbe jutott a zenei rész méltatása körül is. Akkor (1838.) azt írta, hogy «a muzsikának több száma kedveltető s újabb bizonyítvány Szerdahelyi e részbeni ügyességéről» és 1840-ben már szerinte e darab zenéje «szinte a legszerencsétlenebb.» Kikelt az olyan kontárok ellen, kik «hangszerzőknek árúlgatják magukat s azt hiszik, elérték a magyar hangszerzés netovábbját, ha valami hangzűrzavart, a világ minden operáiból összeférczeltek.» Az a megjegyzése, hogy csak a magyar érzést érintő zene bír a magyarra hatással, nem helytelen, csak-hogy rosszul van éppen e helyütt alkalmazva, midőn a bohózat az idegenből kölcsönzött zene pathetikus helyeit éppen azért alkalmazza, hogy a nevetségesnek hatását fokozza. A jól ismert dallam komoly színezete, valami mulattató helyzetbe belekényszerítve, úgy sem akar egyebet, mint hogy ezzel is a helyzet bohózos voltát emelje. De ezt nem tudta, vagy nem akarta a Jelenkor kritikusa észrevenni, ki épűgy félre magyarázza a szellem-jelenetet is, mely szintén nem akart egyéb lenni mint parodiája a túlvilágiak beavatkozásának a földi dolgokba. Egész komolysággal írja ezt, «de már hála Istennek, a betyárság és lelkek ideje elmúlt és a művelt közönség megvetéssel bünteti azon ficzkót, ki jó ízlésében mer kételkedni... Mi a lelket illeti — írja alább — tudjuk, hogy a közéletben csak istenadta, tudatlan, munkakerülő emberek szoktak lelkekhez, lidérczekhez folyamodni és célhoz sohasem jutnak: a költői világban is csak az hija segítségül a lelkeket, ki szegénysége s tehetetlensége érzetében magában nem bízik.»

E megjegyzésekből láthatjuk, hogy a Jelenkor kritikusa teljesen félreértette a bohózat lényegét. Elfelejtette, hogy hiszen nem Ludas Matyi hívja segítségül a szellemet, hanem az maga jelenik meg mint személyesítője a gorombaságnak, melyet Döbrögi eljárásaképviselt. Matyink nem szellemidéző, csak egyik eszköze annak a mechanizmusnak, melyet Balogh divatos mintára alkalmaz.

Ha ezt támadja meg, mint magyartalant, mint a darabban csak kívülről működésbe hozott látványszerűséget, mint Matyi paraszti egyszerűségéhez kevésbé találó elemet, mint fölösleges dolgot, mely nélkül természetesebbé válik az egész mese, sokkal helyesebben cselekszik. De nem volna szabad ekkor sem megfélekedni arról, hogy a két szellem alkalmazásában van némi ügyesség, mit a végén, az eredetitől eltérő mese, valamint a darabhoz csatolt szerelmi történet megokolttá is tesz.

Ezen, ellentmondásokban gazdag czikkre csakhamar megfelelt *Fáncsy Lajos* ily című dolgozatában: Szükséges észrevételek.* E támadás heves, sok helyütt személyeskedő, mernők mondani: goromba. Egypár helyütt túlozza a dolgot, így pl. midőn a szellem-kérdésben — Lessinget idézi, vagy midőn a classicus-műsor gyöngébb minőségű jövedelmezőségével szembe állítja a jól jövedelmező — Ludas Matyit! Egy pár megjegyzését érdemes kiemelni. Elmondja, hogy a füle hallatára «egy nem kis tekintetű tudósunk» «a paródiák koronájának, classica paródiának» nevezi el Ludas Matyit. Ha a nevét is megmondaná annak a «nem kis tekintetű tudósnak», nemcsak hogy az állítás nyerne nyomatékosság dolgában, nemcsak nem kételkednénk igaz voltában — de tán a «nem kis tekintetű tudósunkat» sem kompromittálná. Kár, hogy

*) *Társalkodó*, 1840., 98—99. sz.

Fáncsy a Jelenkor kritikájának inkább csak a saját személyét érdeklő része miatt fortyan föl, ahelyett, hogy a kérdéses bohózat elemzésével ki is mutatná a lap állításainak helytelenségét. A Jelenkor kritikusa ugyanis nemcsak a szerzőt kárhoztatta, hanem azt is, «ki a darabokat választani szokta.» E megjegyzés Fáncsyban a — rendezőt sértette meg.

Bizonyára egyoldalúságot árúlnak el a következő sorai: «Pest nem míveletlen közönségéből — kérdi — hány ember van, ki valahányszor Ludas Matyi, vagy efféle adatik, eljő a színházba, míg ellenben Hamletet vagy Othellot (kit csak a Peleskei notariusból ismer) soha meg nem látogatja, mert még diák korában egyszer a német színházban Goethe Clavigóján elaludt; a magyar színházban pedig később Learben akkorát ásított, hogy az egész közönséget kaczajra indítá maga fölött és a szegény magyar Leart is majd arra juttatta, mire a londoni mészáros kutyája Garrikot. Ez pedig onnét van, hogy ő urasága nem szeret szomorkodni vagy mondjuk ki egyenesen: nem minden ember van akár a magas tragödia, akár a finomabb vigjáték szelleméhez művelve és rögtön nem is fog velök megbarátkozni!» . . . Ez mint láthatjuk, nem más, mint a színi hatás elvének túlságos magasztalása oly írók rovására, kiket nem illik Ludas Matyi igénytelen szerzőjével még egy napon emlegetni is. Az sem ok Ludas Matyi mellett és amazok ellen, hogy «első előadásától kezdve utolsóig, mindenkor a szokottnál több és elégszer szembetűnőleg nagy közönség előtt adatik.»

Fáncsy nem emeli ki kellőképen azt a nyomos indítékot, hogy a Ludas Matyi-féle darabokra éppen azért nagy a szükség, mert színházunkat nem mondhattuk anyagilag biztosítottnak és így közönségétől függetlennek.

A mit ő akkor tán nem láthatott, meglátjuk mi egy emberöltővel később, azt t. i., hogy Ludas Matyi jobban megfelelt az akkori közízlésnek, mint a classikus műsor darabjai. Sikere nem értékének mérője, csak egyik jele a fogatékos közízlésnek.

Mi azt hiszszük, hogy a keserűn folyt Fáncsy-Dobrossy pörben a legigazabbat Vahót Imre mondta az ő rustikus modorában. «Csak hamis gyerek az a Ludas Matyi, még a színpadon kívül is boszút akar állni! Ki látta azt, egy nyomorú parodia miatt oly nagy lármát ütni, sőt Balogh rovására és fölemelésére a nagy Shakespearet kisebbiteni akarni! Hisz Shakespearet, a világ legkövérebb költőjét Magyarhon legsoványabb pœtája mellett csak megemliteni is — nevetséges dolog.»*) . . . Fáncsy csakugyan túl lőtt a célon, midőn epésségén nem tudott uralkodni oly darab miatt, melyre legfőbb dicséretül a pénztári sikeren kívül csak azt hozhatta föl, hogy Szelidatesz és Gorombatesz «nem megvetendő költői célokat hajtanak végre.»**

E kor polemiáiban, főleg a színészekéiben — elég sajnós — mindig a személyes kérdés játsza a főszerepet. Színészeink örökösen az epésen zsörtölődő, a hiúságában sértődött egyénnek szerepében lépnek föl. Éppen ezért kétszeres okunk van sajnálni, hogy az Athenæum triász a nem szólt be e vitába, irányokat jelölve ki színész-dráma-

* Athenæum 1841., I. 915. lap, jegyzetben.

** A Ludas Matyi pörről lásd; 1. Dobrossy István Nyilatkozatát (Társalkodó, 1841: 12. lap); 2. Felvilágosításul, illetőleg rendreutasításul Fáncsynak Ludas Matyi ügyében, Dobrossy Istvántól (Társalkodó, 1841: 48. 54. és 56. l.); 3. Visszaigazítás, Dobrossy úrnak az 1841-iki Társalkodó 12. és 14. számaiban intézett rendreutasításaira. (Rendkívüli melléklet a Társalkodó 1841. évi 26-ik számához.)

íróinknak éppen ezen a sikamlós téren, egyéb tanácsokkal szolgálva, mint pl. a Honderű, mely egyedül azt kívánta az 1843-iki egyik előadás alkalmából — hogy a botütések hangját ne lehessen kihallani a színfalak mögül! A színész-drámaírók elidegenedését az æstheticailag is képzett kritikusoktól és az egyéb téren számottevő íróinktól nem kis mértékben segítette elő az a körülmény, hogy a dologhoz értők hallgattak, s így szóhoz engedték jutni a kontárokat, kiktől se színész, se író, se közönség nem nyerhetett okulást a magyar drámairodalom legnagyobb kárára.

IV.

Ludas Matyi pesti sikerei főleg a negyvenes évekre szorítkoznak és pedig ez arányban: 1838-ban 2-szer; 1839-ben 3-szor; 1840-ben 3-szor; 1841. és 1842-ben 2—2-szer; 1843-ban 3-szor; 1844-ben 1-szer; 1846-ban 2-szer; 1848. és 1849-ben 1—1-szer adják — összesen 20-szor. Abban az arányban fogy színpadi sikere, a mint első előadói letűnnek a színpadról, eltűnnek az élők sorából. A szabadságharcz után 6 évig pihentették s midőn 1855. május 10-én cenzori engedélylyel, Réthy Mihály javára, átdolgozva zenéjét és szövegét, újból fölelevenítették, ekkor már a zeneszerző Szerdahelyi neve mellett a Bognár Ignáczé is ott állott a színlapon. A Divatcsarnok melegen üdvözölte a darabot.* «Látván a szép számmal egybegyűlt s az egész előadás alatt derült kedélyű közönséget, el kell ismernünk Réthy úr tapintatának helyességét.» A szereplőket mind dicséretre méltóknak találta. Az est fő hőse mindamellet Réthy volt. «Ő és Szentpétery —

* *Divatcsarnok*, 1855., I. 538—9. lap.

Kobak és Döbrögi — úgy játszották szerepöket, hogy azon maga az irigység sem találhatott volna árnyfoltot.» A többi szereplőkkel szemben is csupa magasztalás. «Mit szólhatunk Füredy úrról, ki az előadás érdekét emelte a két előbbivel; mit Eötvös Borcsa és Munkácsy Flóra kisasszonyokról; mit Tóth úrról mást mint dicséretet? Mindegyike szerepét a legpontosabban betöltötte.» Az est sikerében úgy látszik nem kis része volt a darabba szőtt Tisza-háti kopogós magyarnak, melyet közkívánatra meg kellett ismételni. A jelenlévő közönség minőségét jellemzik e sorai: «A karzat, földszint, zártszékek telisded teli, a páholyi közönség gyér számmal.»

A május 28-iki előadásról e kort jellemző adatokat olvassuk ugyanott.* «Nem annyira a szerepek, mint a nemzeti szöveg, a hív hazai alakok és főleg a minden időben korszerű eszme: többet szelídséggel mint gorombasággal, igen jól mulattatták a szép számú közönséget.» Füredy ismét kitűnő volt, de Szentpétery mint Döbrögi csak félig felelt meg feladatának. Énekét ugyanis elengedte volna a Divatcsarnok, mert «kit nagynak ismerünk, rosszúl esik, ha kénytelenek vagyunk kicsinynek is látni.» . . . Ugyanazon évben a nagyasszony napi vásárkor adták (augusztus 15.), de erre már gunyosan írta a Divatcsarnok:** «ennél alkalmasabb darabot választani nem is lehetett?!»

A november 18-iki kritika már elítélőleg ír az előadásról.*** «A közönség rokonszenve Nemzeti színházunk iránt oly nagy, hogy azt még Ludas Matyi — e mai világban,

* *Divatcsarnok*, 1855. I. 618. lap.

** U. o. 919. lap.

*** U. o. 1299. lap.

kivált *nemzeti* színpadunkra éppen nem való paródia — sem tudá lazítani, mert a színház ma is mindenütt megtelt.» Hatása elég nagy volt még akkor is — de úgylát-szik le kell szorúlnia a színről, mert főszerepében kezdő kontárkodott: Némethi György, a ki sehogysem tudta feledtetni elődeit, Szerdahelyit, Füredyt.

Ludas Matyit 1856-ban még egyszer adták a Nemzeti színpadon (július 20-án) és ezzel végkép letűnik a műsorról.

Egészben véve 25 előadást ért meg. Nem mondható tehát eredeti műsorunk legsikerültebb darabjai egyikének, de hogy 14 éven át megállta helyét, ebben nem csak Fazekasnak, a zeneszerzőknek és előadóknak, hanem magának Balogh Istvánnak is meg van a maga érdeme. Hogy évek hosszú során át nem tűnt le a vidék műsoráról, jele annak, hogy a közizlés színvonala, mely mind-jobban emelkedett a fővárosban, a vidéken szintén emelkedőben volt, mert a Ludas Matyik lassan kiszorították onnan is azokat a régiségeket, melyek a «bújdoso» színészeti lomtárából éktelenkedtek a műsoron. Ludas Matyi vándorlásának története adalék műveltségünk történetéhez.

Köszönet jár mégis azoknak, kik részt vettek a kezdetleges munkában, melylyel kevés dicsőség, kevés haszon járt. Az utókor elismerése legyen e becsületes napszámók jutalma.

V.

Ludas Matyi itt kiadott szövegét négy különböző példányból állítottam össze.

1. Az *1838-iki súgókönyvből*, mely ily czímen van meg a Népszínház könyvtárában: L. M. tüneményes énekes játék 3 felvonásban. Irta Balogh István, zenéjét

Szerdahelyi József. Ez nem az eredeti példány, csak másolata lehet annak. Sok helyütt érthetetlen, mert a másoló nem tudta hihetőleg elolvasni az eredeti példány elmosódott sorait. Könyvtári száma 158.

2. Az *eredeti partitúrából*, mely Káldy Gyula tanúságtétele szerint Szerdahelyi keze írása. Itt ez a darab czíme: L. M. bohózat 3 felvonásban. Irta Balogh István: muzsikáját szerzette Szerdahelyi József dalszínész, Pesten, 1838. Elnyűtt, de hiánytalan példány. Kopottsága jele annak, hogy nagyon sokat használták. Könyvtári száma 2. u. ott.

3. Az *1855-iki példányból*, melynek ez a czíme: L. M. tüneményes énekes vígjáték 3 felvonásban, Irta Balogh István, zenéjét Szerdahelyi József. A feketesárga fonállal átkötött példány utolsó lapján 57./T. C. szám alatt ez a záradék van: «Wird mit Hinweglassung der Seite 31 bezeichneten Stelle, zur Aufführung auf dem pester ungarischen National Theater zugelassen. Pest, am 12. August von der k. k. Polizei Direction. Im Auftrage Csechall m. p. k. k. P. O. Coär. (Polizei-Obercomissär). A kétfejú sasos pecsét körirata: K. k. Polizei-Direction zu Ofen-Pest. (Az incriminált helyen ez a kifejezés fordul elő: *uzsorás zsidó* (l. 54. lap), mely vörös czeruzával keresztül van húzva. Ez a kifejezés nem fordul elő sem az 1838-iki példányban, sem az enyémben). K. j. 64. sz u. o.

4. Az én példányomból, melynek czíme ez: L. M. énekes népszínmű 4 felvonásban. Irta Balogh István, Szathmáry Károly sajátja. Az Előjáték hiányzik belőle s ott kezdődik Matyi bevezető énekével: Minthogy iskolába jártam . . . Ez a példány azért érdekes, mert a vidéki szükséglet és lehetőség fokához van alkalmazva. A zene szerzőjének nincs is Szerdahelyi megnevezve. Lehetséges, hogy a meglévő szövegeket egészen más dallamokra énekelték, mit abból sejtünk, hogy egyes helyeknél, hol «Ének»

van jelezve, a sűgő czeruzájával oda írja a megfelelő népdal szövegét pl. Szeretlek én egyetlenegy galambom ... A ki igazán akar szeretni ... Zöldellik a levél ... Három alma meg egy fél stb. Így vált a tüneményes énekes játékból, bohózatból, énekes vígjáték, majd a vidéken énekes népszínmű!

A példányom záradékán ez áll: «Leirtam Miklán Somogy megyében, Febr. 16-kán 847., azaz Húshagyo Kedden Miklay Vilmos Magyar Színész».

E példányon rajta van még e két bélyeg: Lenhardt E. E. M. Á. színházi ügynöksége és Mansberger J. színigazgató. E sok kézen megfordult s nagyon elpiszkolt sűgőkönyvet pesti antiquariustól vettem. Mindazon fontosabb helyeket, melyek a Nemzeti színház egyik példányában sem fordulnak elő, csak ezen vidéki sűgőkönyvben, tehát úgynevezett «interpolatiók», a szövegnél magánál külön is föltüntettem, mint nem egy tekintetben jellemző módosításokat.

Köszönetet mondok Káldy Gyula úrnak e helyütt is azon készségeért, melylyel az 1—3. sz. a. jelzett kéziratokat megszerezni s hozzám juttatni oly szíves volt.

Bayer József.

LUDAS MATYI

BOHÓZAT 3 FELVONÁSBAN

IRTA

BALOGH ISTVÁN.

MUZSIKÁJÁT

SZERDAHELYI JÓZSEF

DALSZINÉSZ PESTEN.

1838.

SZEMÉLYEK.

Tündér király.

Gorombates, hatalmas tündér.

Szelidates, hatalmas szelid tündér.

Csók, szerelem tündérkéje.

Pletyka, rágalom szellemkéje.

Döbrögi, Döbrög városának ura.

Kobak, ispánja.

Sára, özvegy.

Ludas Matyi, fia.

Ilus, árva leány.

Kaloda Mihály, öreg biró.

Iram Jancsi, kisbiró.

Szakács.

Hajdú.

Inas.

Péter } favágók.
Istók }

Ferkó, siheder.

Gorombaság és Szelidség szellemei. Dobos. Vásári nép. Hajdúk.

Döbrögi cselédjei. Favágók.

ELSŐ FELVONÁS.

Felhő-függöny, kivágva — fent Trón, kivilágítva.

ELSŐ JELENET.

Szelidates, Csók és Szelidség szellemei a közönségtől bal oldalon állnak. *Szelidates*nél pálmaág. — *Gorombates* — Pletyka és *Gorombates* szellemei a közönségtől jobb oldalon állnak, nagy fekete bunkós botokkal ellátva. — A függöny felmentével *Szelidség* és *Gorombates*.

Kar.

Goromb. (Éljen éljen az indulat harcza,

Szelids. Szebb a művelődés arcza).

Goromb. Szívünk ezután sovárog

Szelids. A fekete varjú károg.

Goromb. Szelidség és művelődés
Miben áll hát lényege ?

Szelids. Nemes tettek, nemes érzés
(A szelidség szép ege).

Együtt. Látom egyet nem értünk
Harcz legyen hát közöttünk.

Álljon elve kárára

Mindenki a csatára.

Álljon elve kárára

Mindenki a csatára.

(A meggyőzött elmúlják

A győző uralkodjék).
(Századunk évsorain).

Király. Mi zavart viszálykodás ez?

Goromb. Felséges úr! hát megengeded, hogy a szelidség elvei győzedelmeskedjenek rajtunk?

Szelids. Hát azt megengeded, hogy a szelidség kegyelmén a mogorva durvaság erőt vegyen?

Király. Századunk szelleme a szelidségért sohajt.

Goromb. Épen úgy, mint a durvaságért.

Szelids. De a nagyobb rész mi mellettünk és elveink mellett szól.

Goromb. Koránt sem. Hát nem látjuk-e mint fojtja egyik állat a másikat? Madár a madarakat, hal a halat, féreg a férget üldözi és az ember! ez a magát annyira műveltnek képzelt teremtmény! nem üldözi, gyilkolja egymást s nem azt dicsőíti, ki ezreket öl? Cæsar, Nagy Sándor, Attila, Tamerlan nevei hangzanak az alvilág évkönyveiben.

Szelids. A végtelen természet igaz, úgy köté össze az állatok lánczát, hogy az örökös viszálykodásban álljon; én csak az egyes személyek viszonyait akarom szelidséggel kormányozni.

Goromb. A mi áll a nagyban, állhat a kicsinyben is. Szelidates eszközül mindenütt a szerelmet használja, annyira, hogy már minden könyvek, szindarabok telvék véle az undorodásig. Nem is lehet komédia házasság nélkül.

Szelids. A szerelem minden jónak kútfeje, az én elvem alapja, a hol az nincs, nincs érzés, élet, öröm, gyönyör.

Goromb. Az én századaim nem elég példáját adták az életnek, örömnék?

Szelids. A 13., 14. századot akarod mondani. Azokat csak durvaságokról ismeri a világ.

Ámor. Mert nem ismertek engem. Minden rossz és becsstelen tett csak a szerelem megvetőjétől szálemlett. Nagyszerű, nemes és dicső csak tisztelőimtől származhatik.

Rágalom. Ő kegyelme az asszonyok uralkodását szeretné behozni.

Ámor. Miért ne? Ki meri tagadni, azok legtöbb művelődést hoznak a világba.

Rágalom. Nekem picziny, vékony nyelvem van, olyan mint a kigyóé. Csak bízd reám magad Gorombates, jó szolgálatokat fogok én neked tenni. Él még a rágalom.

Goromb. Nincs erő, mely az én elveimet legyőzze.

Király Fájdalom! az emberek oly gyöngék, hogy önmagukat kínozzák. Nincs öröm ürm nélkül.

Szelids. Én az embereket nevelés és szerelem karjain rózsá útakon vezetem a szelidség ragyogó fénycsillagához.

Goromb. De ha már én vagyok. Teheted felséges úr, hogy ne legyek? Hát Szelidates elvei miatt kell-e nékem enyésznem?

Szelid. De én nem is tudom, ki feje ez a Gorombates, hol vette eredetét?

Király. Ugyanazon egy szülék gyermekei vagytok mind a ketten. Egymásnak ellentételei. Azért mindig küzdeni fogtok együtt!

Goromb. Legyen örökös harc közöttünk!

Szelid. A mint most művelődik a világ, elveszted ügyedet: minden jó érzésű halandónak keble engem óhajt, téged gyűlöl.

Goromb. Csak képmutatás. Szelidséget társaságokban, színházakban követnek ugyan, de látnád csak ezen finom uracsokat otthon.

Szelid. Ily művelt században ügyem el nem vész. Részemben van a műveltség, a tudományok, szerelem.

Szelid. szellemei. Mi mindnyájan részeden vagyunk.

Goromb. Hol vagytok durvaság, harag, irigység, rágalom, tudatlanság, részvétlenség?

Goromb. szellemei. Itt vagyunk.

Király. Menjetek tehát a földre s ki több követőkre talál, annak elve fog uralkodni e században. Hívás nélkül egyitek se tolja magát a halandóra. Kinek elvét szívében óhajtja, annak segítségére mehettek, de mihelyt kivetí az onnan, távozzatok tőle.

Adjuk el hát elveink
Szolgálni kész kebleink
Mindenkinek javára.
A ki több vevőt talál
A diadal csak arra száll
Ellenfele daczára.*

(Kiki a maga felekezetével indul, függöny hirtelen le.)

VÁLTOZÁS.

MÁSODIK JELENET.

Matyi egyedül; énekel.

Minthogy iskolába jártam,**
Senki nem tud rám panaszt,
Mert a mit csak ott tanultam,
Íme most használok azt.

* Ez Szerdahelyi eredeti partitúrájában van meg. A N. Sz. példányában így áll:

Kar.

Együtt. (A meggyőzött elmuljék
A győző uralkodjék)
Századok évsorain
(Századunk évsorain).

** Szerdahelyi partitúrájában nro. 3. allegro moderato. A Nemzeti színház 1856. évi sugókönyvében nincs meg ez a magándal.

Rhetor voltam absolutus,
Ötszáz diák szót tudok;
Abból ha kell, stante pede
Exament is adhatok.

Néha sédator is voltam,
S a ki dinnyét nem hozott:
Én bíz annak neszet irtam,
Bár felelni mint tudott.

Egy nagy orvos inasának
Öt hónapra fölfogott,
Ki magának s öt fiának
Csizmát tisztogattatott.

Onnan iskolába jártam
Ámde otthon sokszor is
Több receptet megtanultam
S prescribáltam másnak is.

Végre azt is abba hagytam
(Gondolom ez is elég
S a ki voltam, az maradtam
Így is elélek én még).

Csak igazán mondják, hogy a szerelem bolonddá teszi az embert. Én eleven példája vagyok; mióta Iluskát a kútnál megláttam, oly furesán érzem magam, kivált ha kovácsszokra fényű villogó szemeivel rám pillant, azt gondolom, hogy a forró kemencze süt! Milyen nagy bölcs lett volna belőlem, ha nyugodt elmével sántikálhattam volna át néhány diák iskolát, mert azt mondják, a ki diákul tud, egész világon keresztül mehet, sehol föl nem

akad. De bezzeg meg vagyok én akadva, pedig a jászberényi universitást kivégeztem. Tudok is én diákul eleget, közel 500 szót. Canis mater . . . hát nem diákul van ez? Mégis mindig mocskol anyám aszony, hogy nem dolgozom. Majd bizony a ki annyit tud diákul, az eke szarva után kapkodjék! (Ho hó! abból bizony semmi sem lesz.)* De a hol jó anyám; sietek szokott nyugvó helyemre és csak csendesesen hallgatom a fekete levest. (Leül és pipál).

HARMADIK JELENET.

Sára. Voltak.

Sára. No te ördögök szekrénye, te alamuszi, még sem mozdultál helyedből? Te ingyenélő, haszontalan kenyérvesztegető, azt várod, hogy a sült galamb szádba repüljön? Mi lesz belőled? Alig van egy falat száraz kenyérünk s még sem igyekszel többet keresni.

Matyi. A ki kevéssel meg nem elégszik, sokat nem érdemel.

Sára. Ejnye, be hegykén felel az úrfi? Hát ha a kevés is elfogy, táthatod aztán a szádat haszontalan időtolvaj.

Matyi. Tán szebben is megérthetném.

Sára. Bezzeg mit csinálsz, ha a keserű éhség torkodat kiaszalja?

Matyi. A ki keserűt nem kóstolt, nem érdemli az édest.

Sára. De nem úgy van ám az! Ha a drága kenyér elfogy, nem tudom mivel tömőd meg telhetetlen farkas-

* Itt a Nemzeti színház 1856-iki példánya szerint u. n. «betét» volt, mely Szerdahelyi partitúrája szerint párosdal, az 1838-diki szerint magándal, mely a negyedik jelenet végén aztán mint párosdal van meg. Ott adjuk. (L. 44—45. lap.)

böndödöt . . . te kasza-kapa kerülő kóbor diákja te . . .
te . . . te . . .

Matyi. Étel helyett alszik a szegény legény.

Sára. De azt rég tudtam, hogy az alvás legszebb időtöltésed te güzü. Nem tudod azon példabeszédet: a ki jókor kel, aranyat lel . . .

Matyi. Kinek mihez kedve, ott a szíve.

Sára. Te bagolyszemű, még most veszem észre, hogy rövid feleleteiddel gúnyolsz. Miért nem fogsz munkához, mint más becsületes ember?

Matyi. Anyám, ne nehezteljen, hogy rövidebben feleltem, mint a hogy kérdezett, mert tudom azt, hogy két éles kés nem fér meg egy hüvelyben. Hanem nem úgy édesanyám. Gondoltam valamit, mert jól tudom, hogy alvó róka nem fog tyúkot, azért ha anyám nem neheztel, ki mondom szándékomat.

Sára. No hadd halljam, mit főztél furt agyadban?

Matyi. Már halálra untam magam. Szeretnék országot-világot látni:

Sára. Oh te bitang te!

Matyi. De hogy üres tarisznyával ne induljunk, valami kereskedést akarnék indítani.

Sára. Te, te, rugott gyiák?

Matyi. De hallgasson meg anyám, láttam az udvaron néhány szép anyányi libát. Ezek közül az eladókat adja nekem, majd a vásárra megyek s jó móddal eladom.

Sára. Oh te léhűtő! A vásárra? Oda bíz a pokolba.

Matyi. Meglátja keed, micsoda kereskedést üzők a beveendő pénzből!

Sára. Majd bizony! Épen azért bajlódtam felnevelésökkel, hogy farkas körmére ereszszem. Majd gyönyörű hasznót hajtánál te, kivált ha valami pálinkás butyikóba [dutyámha] akadnál . . . te ördögök lova . . . te . . .

Matyi (hízelgően). Édes anyám, úgyé nem haragszik, hogy annyi nevet ragaszt rám. Hiszen tudom én, a mely gyermek kedves anyjának, sok neve van annak. (Megsókolja).

Sára (nyájasan). Mennyibe került oskoláztatásod?

Matyi Csak jól megértsen! lássa én elviszek három párt, párját eladom három máriásért üstben, így összesen kapok kilencz üst forintot; kilencz forinton veszek tehenet, ha megellik, eladom 18 forinton s így rövid időn kupecz mesterember lehetek. Tudja pedig édesanyám, hogy a mai világban hányat emelt föl (felszült) a kereskedés!

Sára. De ész is kéne ám ahhoz és emberekkel bánás. De teneked az iskolában sem vehették hasznodat. Azt mondja a preceptorod, hogy mindig a szamarak padján ültél.

Matyi. Dejszen csak gazdag legyek, okosnak is fognak tartani. (Azonban csak szerencsés legyek, megelégszem én azzal) . . . úgy is a szerencse hintóban, az ész gyalog jár.

Sára. Hű bele Balázs, lovat ad Isten! Meg sem fogtad, már is koppasztod! No nem bánom. Vigy el három párt, meglátom, hogy üt ki a számolás. De vigyázz! jól eladd, mert késő akkor ajtót lakatolni, ha oda a fakó!

Matyi. Drága kedves jó anyám, tudom én azt, hogy nem gyűlöl keed engem. De hogy is válnék a vér vízzé! Csakhogy a kereskedő czéhbe beállhattam, a többi az én gondom. (A bátor szívekkel szerencse társalkodik). A ki mer a' nyer. Rajta anyám! készítsen útra valót.

Sára. Ám legyen! Csak lendíts már valamit, mert hej, bűn ám a henyélés (sírva): Add elő a sutból apád tarisznáját. Oh szegény apádnak ez soha le nem szakadt nyakáról.

Matyi (tarisznáját hoz elő a sutból).

Sára (az asztalfiókból kivesszi a következőket, rongyokba takarva, a tarisz-

nyába rakja). Itt van túró, háj, kenyér, só, foghagyma, vereshagyma . . . egyebet nem adhatok.

Matyi. No! minden jót kívánok anyám asszony (indul).

Sára. Megállj! Ne szeleskedj! A szűrűn vannak a libák, hadd hajtom haza. (Sírva :) Oh hagy válaszsza ki: melyik eladó, mikor úgy szeretem, mintha szíveimtől szakadtak volna. Szegény párák, mint ismernek, mint sípognak mikor látnak! Várj, ülj le addig, úgyis még fáradhatsz Döbrögig (mentibe.) Oh fáj! olyan levert vagyok, mint a szárnya szegett lúd.

Matyi Vajon engem sajnál-e anyám asszony jobban, vagy libáit? (Kinéz:) Ni ni! ki az a kútnál? (Kiált:) Illuskám lelkem! Csak egy szóra! Anyámasszony kiment a szűrűre; jer be hozzám, idulóba vagyok a vásárra.

NEGYEDIK JELENET.

Illus, Matyi.

Illus (félénken széjjel néz). *Matyi* miért hívtál?

Matyi. Hát nem tudod rózsám, liliomom, úgy szeretlek, mint éhes medve a talpát.

Illus. Ha megtudja édesanyád . . . ládd én szegény árva vagyok. Kicsiny koromban hagyott el atyám. Katona volt, el kellett neki menni Taliánországba, a ki azt ígérte, hogy (kiskori) nevelésemre küld pénzt. De nem küldött, azért kell nekem most szolgálnom. A te édes anyád gazdag menyet nézett ki magának a faluban.

Matyi. Nincs gazdagabb leány a faluban mint te. Ezen szép száj, arcz, hajak, beszéded hangja, mind oly bájos, hogy a szívet irántad édes szerelemre bírja.

Illus. Én is úgy vagyok azzal.

Matyi. Légy hát nyugodt. Bizzál bennem s hígyj szavamnak.

Illus. Nincs tanácsadóm, se védelmem. Szavaid szívemre hatnak, engem könnyen megcsalhatsz, de ha azt teszed, számot kell adnod ott fenn!

Matyi. Vesd magad bátran karjaim közzé. Kevés idő múlva minden kétség el fog távozni ártatlan szívedből.

Illus. Én hiszek neked. De miért nincs édesanyám, ki előtt kitárhatnám szívemet?!

Matyi. Megvallanád neki, hogy szeretsz?

Illus. Azt még nem . . . csak hogy hiszek neked.

Matyi. Hiszen az mindegy.

Illus. Ugyan ne beszélj mindig a szerelemről. Tudod, ha valaki meghallja, milyen híre lenne a falúban.

Matyi. No jó! Igaz! Kedves Illus, Döbrögre megyek vásárra.

Illus (örömmel). Hiszen engem is oda küld nevelőanyám

Matyi. Hát együtt mehetünk?

Illus. Hátha meglátja anyád?

Matyi. Azt nem látja: mi van szívünkbe.

Illus. Mi volna? Semmi.

Matyi. De igen szerelem.*

Illus. Ugyan ne mond, kérlek.

Matyi. Úgy van úgy! Szerelem, mely csak éretted lán-gol kedves Illuskám. (Ének, aztán el mindketten.)

Illus. A forrás ki nem szárad,
Bár meritik szüntelen;
Vize inkább feljebb árad,
A forrás még sem fogy el.

* A N. sz. példánya szerint ez a «betét» következett: A szerelem, a szerelem, sötét verem . . .

Matyi. A szívből bár érzélgés
Folydogál ki szüntelen,
Folyvást tartó ömlengés,
De a szív mégsem fogy el.

Illus. Lám a szántó hév homokba
Jár barázdán szüntelen;
Szomjepedve fut a vízhez,
A patak még sem fogy el.

Matyi. És a szívben mindig dobban,
Éjjel nappal szüntelen,
Tik-tak váltig koppan,
Kelyhe ám még sem fogy el.
Tiki-taka, tik-tak
Tik-tak váltig váltig koppan
Kelyhe ám mégse fogy el.

Illus. A szerelem el nem fárad,
Ne tagadjuk hatalmát;
Abból ránk kegyelme árad,
Mert óhajtjuk malasztját.
Nincs dicsőbb az ő kegyénél,
Mert csupán ez istenít,
Hogyha ily hő érzelemnél
Feltalálja édenit.

Matyi. Oh! telve örömmel az élet,
Minden gyönyör ebbe tanyáz,
De pusztá az élet, jajteli élet,
Ha abban szerelem hibáz.

VÁLTOZÁS.

Döbrögi szobája két közéapajtóval. Balra oldalajtó, jobbra ablak.
Balra fényes asztal, egy karszék két karatlan szék.

ÖTÖDIK JELENET.

Kobak, középen be.

Kobak. Itt az idő, föl kell költeni nagy jó uramat. Fáj a fejem a sok trombitálástól; de hiába! Urunk azzal fekszik, azzal kél, azért csak kezdjetelek rá. (Az ablakon kiszól. Kívül trombita-riadó. Dobolás vagy trombitálás.)

HATODIK JELENET.

Döbrögi. Voltak.

Döbrögi. Elég! Elég! Csak keveset a jóból. Úgy is csak ez a mi gyönyörködtet. (Meglátja Kobakot.) Ah! Itt van kend? Mit parancsoltam tegnap, hogy ma eszembe juttassa?

Kobak. Nagy jó uram méltóztatott a gazdaság és jobbágyság új törvényezikkeit említeni; végre mély belátása a sonkás tésztán nyugodott meg.

Döbrögi. Igenis. (Ásit.) A sonkás tészta jó volt. Nincs még valami belőle?

Kobak. Szerencséje volt nagy jó uramnak egészen éltető nedvébe átváltoztatni.

Döbrögi. Meg kell adni Kobak, hogy kend néha igen jól ki tudja magát fejezni. Látszik, hogy nem hiában járt iskolába.

Kobak. Én azután is sokat laktam a városban.

Döbrögi. Én sem volnék ellensége épen a városnak, de hozzám hasonló embernek nem tudják ott megadni az illendő tiszteletet. Jobb nekem a falun. (Ásit.) Oh be unalmas az idő. Mihez kezdjünk ma?

Kobak. Tán a daczos álom nem engedelmeskedett Döbrög városa gazdag (földes) urának?

Döbrögi. Micsoda beszéd ez? Ki merne velem ellenkezni? Tudtam, még pedig jól. Most hibáztál.

Kobak. Úgy van! Most nagyon hibáztam.

Döbrögi. Ha az ember akkor ásit mikor nem álmos, akkor nem azért ásit, hogy álmos. Mi kifogása lehet kendnek az ellen?

Kobak. Semmi. Ki bátorkodnék mérkőzni nagy jó uram bölcsességével?

Döbrögi. Van-e valami újság?

Kobak. Néhány panaszos várakozik ott künn. Kegyes előbocsájtatásért esedeznek.

Döbrögi. Igaz! Ily órában jobbágyaím ügyeit szoktam eligazítani. Menjen küldje be nekem új szakácsomat.

Kobak (elmegy).

HETEDIK JELENET.

Döbrögi maga.

Döbrögi (ásit). No már megint. Oh, pedig ha én megtalállok halni, végpusztulásra jut Döbrög városa. Bennem egykor jó atyjokat veszítik el szegény jobbágyaím. Csak azokat sajnálom.

NYOLCZADIK JELENET.

Kobak, Szakács. Volt.

Döbrögi. A sonkás tészta igen jó volt, azért jutalmat érdemelsz. Szólj, mire volna szükséged?

Szakács. Semmire, (félre) úgy se adna semmit.

Döbr. (Kobakhoz) Kobak! mit mond kend ehhez?

Kobak. Vakmerősége egészen elrémit.

Döbr. Hát vakmerőség az, ha ez nem kér? A biz' ez, pedig nagy vakmerőség. Ejnye semmire kellő rossz koty-

vasztó! Kérj valamit, mert olyan ötvenet vágatok rád, hogy tesvérek közt is megér kétannyit.

Szakács. Nagy jó uram! Csókolom kezeit, nem úgy gondoltam. Ha jutalmazni akar, nem kérésre, hanem nagylelkűségből tegye.

Döbr. Kobak hallja kend, mintha igaza volna a gazembernek?

Kobak. Ha nagy jó uram úgy találja.

Döbr. A jutalmad meg lesz. Már hogy mi lesz az? Azt én határozom, mert itt Döbrög városában én határozok.

Kobak. Nagy jó urunk, a mi kegyes jó atyánk.

Döbr. Kobak, mondja meg kend annak az új szakácsnak, mennyit szoktam naponként enni, hogy ahhoz tartsa magát.

Kobak. Valóban igen keveset azon nagy erő fentartására, mely kíváncsatik Döbrög városának, boldogítására célzó aggodalmunk rugó tollait mozgásba tartani. Délben 13 tál étel, este csak 12, de valamivel többecske tálalva.

Döbr. Igaz, keveset nem, de mégis szoktam valamicskét enni.

Kobak. Reggel néhány kalácsot sonkával vagy maradék sülttel. Utánna gyenge juhtúrót, ha gyümölcs nincsen. Erre következik két csésze fekete kávé s a mellett a kellemes döbrögi dohány füstje illatosítja a levegőt. Délbe barna levessel, süteményekkel, gyenge bárány sülttel bélesekkal kezdjük az ebédet. Húshoz mártások, azután töltött káposzta, disznóhússal, szalonával, kolbász rajta. Hanem túros-galuska meg rétes sohasem maradhat el. Ezután pörkölt húsok jönnek barna lével; végre sülték de csak ritkán szárnyas állatokból.

Döbr. A szárnyas állatokat nem szeretem, mert nincs rajtok mit rágni.

Kobak. Utánna gyümölcsök, befőzettek, legvégre egy csésze fekete kávé, de a mely három csészével felérjen és olyan erős legyen, melytől a medve is megbődülne. Arra egy pipa dohány a döbrögiből.

Döbr. Én nem tudom mi bajom. Elvesztettem étvágyamat.

Szakács. Tán álmai nyngtalanok?

Döbr. Ostoba beszéd! Hogy lehetne az álom nyugtalan, hiszen csak tudok tán aludni. No bizony! ha még azt sem tudnék . . . Kobak! hány órát szoktam rendesen aludni?

Kob. Rendesen tizenhatot.

Szak. Vannak tán szenvedélyei?

Kob. Vakmerő! Hogy mered feltenni, hogy urunk személyét bátorkodjanak környezni a szenvedélyek.

Döbr. Már látom, hogy az én bölcseségemnek kell titeket felvilágosítani. Hja! ha az én bölcseségem nem volna, eddig elpusztult volna Döbrög városa.

Szakács. Tán az unalom?

Döbr. Eltaláltad. Mit tegyek ez ellen?

Szakács. Naponkint igen kellemesem tölthetne egy órácskát nagy jó uram, ha alattvalóinak panaszait kihallgatná. Bocsássa a kinn lévőket maga eleibe, segítsen bajukon és boldog lesz. (El, sebesen.)

KILENCZEDIK JELENET.

Döbrögi, Kobak.

Döbr. Átkozott gazember! Szaladjon kend hamar utánna és adja tudtára, hogy farkas-gúzsba tétetem negyvennyolez órára.

Kob. Sietek, hogy uram kegyelmét tudtára adjam.

Döbr. Megálljon! Ki főz akkor ebédet? Láss a kend, ilyesmit jól meg kell fontolni.

Kob. Nagy jó uram bölcsesége kimeríthetetlen.

Döbr. Az véremben van. Minden dolgot igaz oldaláról tekintek. Hadd főzzön szegény pára. Egy kissé ostoba, de az nem az ő hibája. Más az én bajom.

Kob. Ha bátorko

Döbr. Hallgasson! Legnagyobb baj a világon, ha az ember maga sem tudja, mi baja.

Kob. Nem kártyáznánk? Tens úr legjobb játékos.

Döbr. Az fárasztja elmémet. Aztán kend semmit sem tud. Mindig én nyernék . . .

Kob. Hátha a színházba mennénk már egyszer . . .

Döbr. Hagyja el! Hát nem hallotta mit írnak az újságok? Többet hibáznak mint hajuk szála a fejökön. Bánom már, hogy egy fillért is adtam nekik.

Kob. Bezzeg nem hibáznak ám a mi cigányaink!

Döbr. Meghiszem! Mi teszi azt?

Kob. A jó velek való bánás . . . Hát nem parancsolja nagy jó uram, hogy elkezdjem a vásárt?

Döbr. Igen majd magam is kitekintek (el oldalt).

Kob. Lesz tudom mulatság. (Középen el.)

TIZEDIK JELENET.

Gorombates (pór köpenyben) *Hajdu* (ellenkező oldalról, nagy ajtón jönnek.)

Goromb. Érted-e már? ez a jutalom! (erszényt nyújt.)

Hajdu. Szép! (elveszi.) De ilyen öltönyben nem szenved meg maga körül az uram. Honnan veszünk ruhát, az ám a kérdés?

Gorombates. (leveti köpenyét, hajdu ruha van alól.) Csak akarjunk, minden lehet. — Jó lesz így?

Hajdú. Szakasztott magam.

Goromb. Csak távozz.

Hajdú (mentében). E' tán az eczetet is megtudná őrleni.

VÁLTOZÁS.

Kastély előtt piacz, — vásár.

TIZENEGYEDIK JELENET.

Vásári nép; (bent állnak a szinpadon). Ispány, Biró, Dobos jobb oldalról jönnek, a szinpad közepén megállnak.

Kobak. Üsse meg kend a dobót. (Dobolás után olvassa a hirdetést, baktatva.) Tudtára adatik a la — kosoknak, hogy ár — újjukat az árjegyzéken felül ne tartsák; mert a mit a sok pénz, csalások — va — lóban megrögzött libák közé számíttatnak, megtilt — juk az undorító pénz-csalást a bünt — étesd megérdemli, az alól nem is fog megszabad — dúlni e helys — égben.

Bíró. Nem magyarázhatná meg jobban Kobak uram?

Kobak. A ki nem értette, majd megértetem vele. Tudom, hogy holta után is eszébe jut. (Ütést mutat.)

Mind. Értjük, értjük.

Kob. Most szabad a vásár.

Kar.

Szabaddá lett a vásár
Mindent venni szabad már
Hisz a dobszó kipergeté
Kegyelmesen kihirdeté
Ha pénz van a zsebedben
Válogathatsz ebben
A földes úr megengedi.

TIZENKETTEDIK JELENET.

Előbbiek, Döbrögi, Gorombates több Hajdukkal, kiknek pipák, pálczák, korbács, kostök, ülőszék kezekben.

Kobak. Kinek tetszik vegyenek.

Döbrögi. Rendeléseimet közhirre tette kend, Kobak?

Kob. Parancsára, nagy jó uram!

Döbr. Ahhoz tartsa magát minden. Ki átlépi, büntetetik, most azért jöttem ki. Kobak! tegyen kend ide egy széket, majd meglátom én, ki bátorkodik drágábban tartani portékáját, mint a hogy én szabom. Jöttek-e már a vásárra sokan, Kobak?

Kob. Elegen, de a java hátra van.

TIZENHARMADIK JELENET.

Tojásáruló asszony. Voltak.*

Kob. Ide állj te a tens úr eleibe.

Asszony. Tojásokat hoztam a vásárra.

Döbr. Hadd lám hányat egy garason?

Asszony. Hármat.

Kob. Ninini! még drágaságot csinál.

Döbr. Nem dobolták-e ki, hogy négy tojás egy garas?

Kobak. Takarítsa össze tojásait (nézi). Hova lettek a tojások? Mi az? Hisz alma van a kosárban?

Asszony. Dehogy! Mind friss tojás nagy jó uram. Vegye meg, négyével is oda adom, mert nincs sóra valóm.

Döbr. Ebszánkázta! Almát árulni tojás helyett? Fog-

* Ez a tizenharmadik jelenet nincs meg sem az 1838-diki, sem az 1856-diki sűgőkönyvben, csupán az én példányomban.

játok meg. Korbácsot neki s mivelhogy nincs sóra valója, jól megsózzátok.

Parasztok (megfogták az asszonyt).

Asszony. Oda vagyok! meghalok!

Döbr. Vigyétek.

Asszony. Oh! hogy a darázs csipje meg kendteket (elviszik).

TIZENNEGYEDIK JELENET.

Matyi, Illus, hat libát hajtanak. *Voltak.*

Matyi. Vedd! vedd!

Döbr. Miféle lárma az ott künn? Héj! ki azoknak a libáknak a gazdája?

Matyi. Magam la!

Döbr. Ejnye gazember! nem tudod ki itt az úr? Majd emberségre tanítlak.

*Gorombates.** Hol a süveged?

Matyi. Itt la!

Döbr. Mi ezen libának az ára?

Matyi. Párja három márvás üstben... ilyen amolyan...

Döbr. Te vad tulok! Hallod én vagyok ezen város gazdag haszonbérelője.

Matyi. Hiszen nem akarom én kendtől a várost elpe-relni. Bírja békével. A libák enyéimek s ha megadja az árát, legyenek azok is kendé.

Gorombates. Le a tökfedővel! (leüti.)

Matyi. Hát hova tegyem? (fölteszi ismét fejére.)

Döbr. Hallod-e? Add által a libákat; párját megveszem három márváson, de bankóban.

* Az én példányomban Gorombates helyett mindig Kobak szerepel.

Matyi. Az apám lelkének sem adom alább egy kurta forintnál. Vagy egyet mondok: adjon érettök egy jó három esztendő s sertést, a minőt magam választok.

Döbr. Várj semmirekellő nyakas ördög, majd megtanítlak úrral oly szemtelenül alkudni!

Illus (halkal *Matyihoz*). Hallgass *Matyi*!

Döbr. Fogjátok meg a gazembert s libáival együtt vigyétek az udvaromba. (Megfogják.) Már most *uzsorás zsidó* tudom nem viszed haza a nyereséget.

Illus. Jaj édes nagy uram! engedjen meg szegény *Matyinak*. Soha be sem fog lépni ezen vásárba!

Matyi (a hajdúhoz): *Haramiák!* mit vétettem? (*Döbröghöz* :) Vigye el libáimat, csak ne bánjon velem kegyetlenül. Hajtsátok libáimat.

Döbr. A ki mint vet, úgy arat. Megtanítlak, hogy kellessék úrnak szemébe pillantani. Vigyétek! (*Matyit elviszik*)

Gorombates. Vagy ötven botot neki, úgy-e tens uram?

Döbr. Ha elbirja, adjátok meg neki.

Hajdúk (*Matyit elhurczolják*).

Vásárosnép (morognak). De ez már nem igazság.

TIZENÖTÖDIK JELENET.

Előbbieket, Matyi nélkül.

Illus. (Utána akar menni.) Ereszszetek, kegyetlenek. (*Gorombates* visszatartja. Kívül puffanás hallatszik.)

Döbr. Egy lépést sem, mert veled is megéreztetem az úri jog hatalmát, (ha daczolsz «*Ad actum majoris potentiae*» perbe idézlek. Azért lódulj.)*

Illus. (sírva.) Hát mit vétett *Matyi*?

Döbr. Hát nem felette drágán tartotta-e libáit? Aztán

* A zárjel közti rész, csak példányomban van meg.

fel tett süveggel kell egy gazdag város haszonbérelőjével beszélni . . . és csak úgy, félvállról beszélgetni? (Kiszol :) Ha megkapta a maga részét, bocsássátok el. A kinek egyszer a kása megégeti a száját, az még a tarhót is megfújja!

TIZENHATODIK JELENET.

Voltak. Matyi.

Matyi. (Döbrögit bámulja.)

Döb. Mit bámulsz rám, mint borjú az új kapúra te füles bagoly? Tán kéne még egy porció? Máskor jobban meggondold, hogy kivel beszélsz.

Matyi. Uram! én a fizetést köszönöm. Maga kárán tanul a magyar; de ha Isten erőt s egészséget ad, megszolgálok. Azért csak jegyezze fel jól: háromszor veri azt kenden vissza Ludas Matyi. (Ének.)

Döbr. Többször is hallottam számár rívást. Beérhetted semmirevaló, a mit kaptál. (Indúl.)

Illus. (Sirva.) Verjen meg a bűnötök.

Döbr. (visszafordúl.) Hol itt a bűn? Fogjátok meg. Majd kivalltassuk vele ki itt a bűnös? (El. Illust megfogják.)

Illus. Segítség! (Elviszik.)

Nép. De már ez mégis sok.

Goromb. (Matyit visszataszítja.)

*Hajdúk.** Itt nem szabad ellenszegülni,

Ki nem akar a hűsön ülni.

Meg érzi az urunk haragját,

Ki nem tűri azt mi éri őt.

* Ez a dal csupán jelezve van az 1838-diki sűgőkönvben. A helyes szöveget a partitura nyomán adjuk.

Ha ő nevet, mi is ne vessünk;
 Ha megfenyít a porba essünk;
 Ha kedve nincs, nekünk se légyen,
 Ha kedve van, mosolyogjon ő.

Ha pattog, úgy szaladjatok;
 Bármit kíván, csak adjatok.
 Nincs irgalom, nincs irgalom
 Gonosztevőknek.

Asszonyok. Hagyjátok el, ő nem hibás,
 Ártatlan;
 Oh irgalom, oh irgalom
 Legyen szegénynek;
 Hisz ő nem vétkezett,
 Nem árta ő urunk kegyének
 Azzal, hogy érte könnyezett.
 Hah! szegény hagyjátok el!

Matyi. Fére gyilkosok! (Szabadítani akarja, de hasztalan. Mind el.)

TIZENHETEDIK JELENET.

Matyi egyedül.

Matyi. Hah! Kétségbeesem . . . Ninini! Mi jut eszemben? Hiszen nem tudok. Azt nem tanúltam az iskolában. Legélesebb késsel vágom ketté . . . Ah! szerencse, hogy nincs mit vágni. A vízbe ugrom . . . de nem merülök el, mert olajas káposztát ettem, az olaj pedig nem merül el. Jaj! jaj! jaj! ki segít rajtam?

TIZENNYOLCZADIK JELENET.

Durvaság. Voltak.*Durvaság.* Én . . .*Matyi.* Ki vagy ?*Durv.* Durvaság!*Matyi.* No épen rád van szükségem! durva akarok lenni; forr a bosszú bennem. Nézd elrabolták kedvesemet, libáimat, becsületesemet.*Durv.* Ezeket mind helyreállítom, ha elveimet elfogadod.*Matyi.* Nincs mit el ne fogadnék.*Durv.* Jó! Tehát kövess engem.*Matyi.* Követlek (el).*

MÁSODIK FELVONÁS.

Döbrögi szobája, mint az I. felvonásban.

ELSŐ JELENET.

*Kobak, Illus.**Kobak.* Leány! azért hozattalak fel tömlöczödből, hogy megmondjam: milyen szépen akar veled banni urunk.*Illus.* Mint a pogány rabjával bánik.*Kob.* Vigyázz a szóra! Gondold ki légy?*Illus.* Egy szegény árva leány.

* E két utóbbi jelenet nincs meg a N. Sz. sűgőkőnyveiben és az ezeket megelőző végén fordul elő ez utasítás: «Zűgás között legördűl a függőny». A saját példányomból írtam ide.

Kob. Igen, de a szegény leányból gazdag asszony lehet. Uram szemet vetett reád.

Illus. Én csak Matyié lehetek.

Kob. Álmodban.

Illus. Szabad itt álmodni a mit akar az ember?

Kob. Ha ki nem fecseged.

Illus. Kár! Legalább itt is meghallanák egyszer az igazat.

Kob. Ej! Ne keresd te az igazat. Inkább kívánj e helyett kényelmeket.

Illus. Azt kívánom, bocsássatok szabadon.

Kob. A te szolgád megfogja mutatni szobáidat. Csak válaszs: vagy a legszebb szobát, vagy a legundokabb tömlöczöt.

Illus. Az én szobám Matyi házában van.

Kob. Legyen eszed leányom. Ellenkezésed semmit sem használ, ellenben Matyinak sokat is árthat.

Illus. (sírva.) Oh miért kellett itt vásárnak esni? Miért kellett nekünk ide jönni? Avagy miért kellett minket ama kegyetlennek megpillantani?

Kob. Miért kellett neked az alkuba kottyanni?

Illus. Miért kellett engem ide hurczolni?

Kob. Ki győzne minden kérdésedre felelni? A ki azt kérdi, hogy miért kellett ennek vagy amannak úgy és nem így történni, az soha sem tudja mit cselekszik. Rövid időn majd másképp fogsz beszélni.

Illus. Gondolkozni is?

Kob. Azt te lásd.

Illus. Soha sem fogok én másképpen gondolkozni, mint a hogy beszélek.

Kob. Hagyd el a gondolkozást. Itt nálunk beszélni szabad, de gondolkozni nem. Most magadra hagylak. Ha tetszik gondolkozhat, de csak a menyasszonyi ágyról vagy a sötét tömlöczről. (elmegy.)

MÁSODIK JELENET.

Illus maga.

Illus. Ha ez így tart soká, elepedek, elgyengülök. Majd talán az álom enyhíti bánatomat? Nem nem. Mély csend volt sötét tömlöczőmben, még sem tudtam aludni . . . Kinek szíve vérzik azt kerüli az álom (ének s aztán el).

Illus. Esti szellő lágy fuvalma
Édes álmot lengedez;
Az éj békés nyugodalma
Hegyet-völgyet befedez.
Jaj az én siránczó
Szememre nem hullatja
Balzsamát, az illatozó
Esthajnal csillagzatja.

Sírva nyitám meg ma reggel
Könnyel úszó szememet.
Síratlak, ha nyugalomra
Hajtom le bús fejemet;
Jaj síratlak, még könnyeim
Forrása el nem apad,
Míg el nem hunynak szemeim,
Míg szívem meg nem szakad.

HARMADIK JELENET.

Döbrögi, Kobak beszél, jönnek.

Döbr. Mikor én beszélek, akkor kend hallgasson.

Kob. De fontos, nagy jó uram!

Döbr. Mi fontos, mi nem, azt csak én tudhatom.

A szakács az este nagyon megpirította a sültet. Már csak le kell huzatni,

Kob. Helyesen.

Döbr. A kertészt farkas guzsba kell tenni, olyan almákat adott az asztalra, melyeket a verebek megkezdték.

Kob. Helyesen.

Döbr. A verebeket ki kell pusztítani,

Kob. Helyesen.

Döbr. A hernyókat sem szenvedhetem, mert elragják a leveleket.

Kob. Helyesen.

Döbr. Az elragott fa olyan mint a halál, pedig én semmit sem utálok úgy mint a halált. No most szólhat kend.

Kob. Azt a kis makacs leányt felhozattam az aresztomból.

Döbr. Megvan-e még a tegnapi pirosság az arczán?

Kob. Úgy virít, mint a bazsa rózsza.

Döbr. Bocsáttassék színem eleibe.

Kob. (bevezeti Illust).

NEGYEDIK JELENET.

Voltak, Illus.

Illus. Nagy jó uram parancsolt.

Döbr. Én hát! Hát még sem tudod, ki parancsol itt?

Illus. Fájdalom!

Döbr. Nohát jer közelebb és szeress engem.

Illus. Talán csak tréfál nagy jó uram. Én szegény árva?

Döbr. Tréfálok? Ki mondja azt? Kobak! Hát tréfáltam én valaha?

Kob. Soha sem.

Döbr. Oly valódi vagyok, hogy még életedbe is kerül-

het, ha soká ellenkezel. Tudod, hogy magas szemöldökön függ élet és halál.

Illus. Élet, halál függhet, de szerelem nem.

Döbr. Igen merészen! De minthogy szép vagy, úgy teszem magam, mintha nem is hallanám és nem is mérgelődném, mert ha mérges vagyok, irtozatos rút torzképeket mutatok. Mondd meg hát mit tegyek, hogy neked tessenem?

Illus. Legyen szelid és szeretetreméltó! Úgy-e Kobak?

Kob. Egész az undorodásig.

Döbr. Hát nem vagyok én szeretetreméltó? Kobak! úgy-e, hogy nagyon is szeretetreméltó vagyok?

Kob. (meghajtvá). Írtózatosan.

Illus. Meglehet, de az én szememnek nem,

Döbr. Kár szép szemeidért. Tán hályog van rajtok? Majd lemetszem.

Kob. Helyesen.

Illus. Nagy jó uram igen kegyes. Meg vagyok elégedve szemeimmal, mert kedves Matyim szépségét nagyon is igéző színben látom.

Döbr. De ha én parancsolom, hogy ne lásd! Mi szépet tud látni szemed azon a pimaszon?

Kob. (meghajtvá). Helyesen.

Illus. Oly igéző, oly bájos szavakkal tudott kérni, hogy kövessem őt a vásárra! Nagy jó uram ellenben erővel hurczoltatott kastélyába. A szerelem nem ismer más hatalmat, mint kérést.

Döbr. Ha! ha! ha! Mint megindult a kelep! Kitől hallottad, hogy Döbrögi valaha kért volna? Kobak! Mikor kértem én?

Kob. Sohasem.

Illus. Jobb is; úgyis félnék, ha kérne.

Döbr. S miért?

Illus. Mert hiába lenne minden fáradozása.

Döbr. Fáradozásom? Hát fáradoztam én valaha? Én fáradozás nélkül akarok szeretni. Tehát nem akarsz szeretni? Te lásd.* Kobak?

Kob. Soha. Se éjjel, se nappal (félre). Most megyek, mert ha még tovább kérdez, nem tudok felelni. Akkor lenne aztán ne mulass. (Elmegy.)

ÖTÖDIK JELENET.

Kobak nélkül. Voltak.

Döbr. És ha fáradnék is, hiszed, hogy hiába lenne? Megállj csak, tudom én, mit szeretnek a leányok.

Ének.

Döbr. Jőjj ide szép Illuska,
Te félénk kis libuska,
Kláris jó hó nyakadra,
Selyem kendő válladra.

Gyere kezét csókolok,
Szépségednek hódolok,
Annyi mint az angyalkám,
Ne légy durczás báránycám.

Illus. A lány keble az ellen
Állhat vajmi nehezen.
(Hiába! nem tehetem,
Matyim nem felejthetem).

* A N. sz. sugókönyve szerint itt énekel Döbrögi és Illus ket-tős dalt erre a szövegre: Három alma meg egy fél — Ohajtám, nem szeretnél stb.

Szerelmet erszényében
 Ki keres, nem szívében
 (Keblem el nem fogadja,
 Ki kegyét így árulja).

Döbr. Illus (együtt). A pénz és a szép köntösök
 Ámbár minket ámítanak,
 Arra vágyink bár közösök
 Oh csak szemet kábítnak.

Illus. Csak szemet.

Döbr. És szívet.

Illus Döbr. (együtt). Szívet-szemet kábítnak.

(*Illus* ének után el).

Döbr. Ennek a leánynak furcsasága szinte eláztatott.
 No no! majd megadja ő magát.

HATODIK JELENET.

Kobak jó.*

Kob. Nagy jó uram, egy idegen ács-mester nézegeti az épületfákat az udvaron. Igen tudós ember lehet: pápaszem van az orrán és nem magyarul beszél.

Döbr. A' nem bolond ember lehet! Küldd ide egy szóra hozzám. (*Kobak* elmegy, mindjárt jó.)

HETEDIK JELENET.

Matyi, mint ács, ezolmérő kezébe, pofaszakállal, nagy bajuszzsal.

Kobak. Voltak.

Kob. Itt bent van nagy jó urunk, csak tessék.

Matyi. Bon giorno mon signore! Comesta-e? Di salute.

* Az 1838-diki sűgőkönyvben *Kobak* helyett *Hajdú* teszi a jelentést.

Döbr. Nem értem a kend sziszegését. Beszéljen magyarul.

Matyi. Pardon mon signore, tudok én magyarul is.

Döbr. Nos, mi járatban van?

Matyi. Jo sono nagy artista. Hallott sua excellenza az éghetetlen kínai házfedelekről, a vízalatti tunnelekről, a léghajókról, a gőzkocsikról?

Döbr. Hogyne! Hiszen járatom az újságot.

Matyi. Melyiket kérem?

Döbr. Kobak! A kend dolga a felelet.

Kob. A nyári-hó újságot (elmegey).*

Matyi. No abban meg van, milyen nagy felfedezéseket tettem én az architecturában.

Döbr. A felfedezéseknek nem vagyok barátja. Most építőmesterre van szükségem.

Matyi. Hát ki vagyok én?

Döbr. Tán építő mester?

Matyi. De milyen! Örökítik nevemet a sok hercegi hotel Paflagoniában; Losonczon, a vigyázó torony; Debreczenben a cizmadia szín!

Döbr. Kérem, hát mit ítél azon fákról, melyeket az udvaromban látott és az épületekről?

Matyi. A kőműves munka jó, de olyan hitvány fakkal befogja rútítani sua excellenza.

Döbr. Pedig ezeket egy becsütetes német mester mérte ki.

Matyi. Német! Questa-e altera cosa. Io sono taliano. Én öröklöttem az architecturát. Corpo di Bacco! Róma felé kell járni, ha pompás fedeleket akarunk látni. A gerendák nem elég hosszúak. De én senkit sem akarok

* Az 1838-diki súgókönyv szerint: «elfordúl valamerre vagy bent is maradhat».

gyalázni. Úgy sincs időm hosszasan mulatni. *Servitore* *signore* ! (Indul.)

Döbr. Megálljon ! Nekem egy ácsesal sincs még alkum, egy pohár bor mellett szólhatunk.

Matyi. *Obligatissimo.*

Döbr. (kiált) Kobak !

NYOLCZADIK JELENET.

Kobak. Voltak.*

Döbr. Kobak bort ide ! Most akadtam egy igazi mesterre ! (Kobak el.) Az úr járt tehát olasz földön ? Tessék leülni. Volt-e jó ebédje ? Maradjon nálam. Egy kis libapecsenyére szívesen látom.

Matyi (félre). Saját libáimból kínál !

Döbr. Ha munkája megfog tetszeni, nálamnál nemezebb gazdára nem fog találni. Én igen érdem után szoktam szombatni a jutalmakat.

Matyi (félre). Tapasztaltam. Meg kell vallani, nagy építési ízlésének nincs párja. Csak kár, hogy ezen tájon nem találtatnak fák, nagyobb fedelekre.

Döbr. Hogyne ! Hiszen a földön sincs roppantabb erdő az enyimnél.

Matyi. *Nolo credo.*

KILENCZEDIK JELENET.

Kobak bort hoz ; egy táczán üveg két zöld pohárral. Voltak.

Döbr. Hallja kend Kobak ! Ez a jó ember nem akarja hinni, hogy nálunk a fenyőfa is megteremne, ha tenyészténénk.

* Ez nem külön jelenet az 1838-diki sűgőkönyvben.

Kob. Pedig igaz.

Matyi. Saját szememmel szeretném látni az erdőt.

Döbr. Magam is azt akarom. A parádés kocsis fogjon be a sárga hintóba. Ezen emberséges Corpo di Bacco emberrel megnézzük az erdőt. (Kobak el akar menni.)

Matyi. Megálljon Kobak. Én itt hosszasan nem maradhatok; nekem minden perc arany. Tehát kérem vigyünk embereket egyúttal a fákat kijegyeztetni és levágotni.

Döbr. Kobak! Minden ember, ki csak fejszét emelhet, ebben az órában kiálljon, különben 50-et kap, ha mindjárt a pujka-hideg rázza is ki.

Kob. Megengedjen nagy jó uram! Mindnyájan el nem mehetnek, mivel sokan betöltenék robotjukat.

Döbr. Meg kell lenni, ha tizenhárom esztendő szolgáltak is előre. Micsoda kifogások azok?

Kob. Tehát kihajtom őket (elmegy).

TIZEDIK JELENET.

Kobak nélkül. Voltak.

Döbr. Tessék megkóstolni. Olaszországnak áldott földje sem terem jobbat. Hallott-e tokaji borunkról?

Matyi (iszik). Igen jó, kellemetes savanyúsága van ezen Tokajernek.

Döbr. Tessék! nálunk nem szokás kínálást várni.

Matyi. Éljen minden tölgyfa erdő. Evviva! (iszik.)

Döbr. Éljenek a derék idegenek, kik nekünk építenek (iszik).

Matyi. Sono molto obligató.

TIZENEGYEDIK JELENET.

Kobak. * Voltak.*Kob.* A kocsi készen áll.*Döbr.* Úgy hát ne késsünk. Kobak dohányt, pipát!
A hajdúk pálczával utánunk. (Elmennek.)*Kob.* (A megmaradt bort kiissza. El.)

Változás.

Erdő. Középen kitünő egyes fa hátul.

TIZENKETTEDIK JELENET.

Kobak, parasztok.*Kob.* (egy parasztra mutat). Látjátok e' mindenütt első!
Ettől tanuljatok engedelmes jobbágyok lenni; hanem
míg a többit kikergetem, majd ki kell a lelkemet ordítani.*Paraszt.* A mivel tartozom, azt meg is teszem uram-
nak. Engedelmességgel tartozom, az ellen nem is vétek.

TIZENHARMADIK JELENET.

Döbrögi, Matyi. Voltak.*Döbr.* No semmire kellők itt vagytok ?*Kob.* Igen is, nagy jó uram !*Döbr.* Szerencsétek ! Ugyan csak neki lássatok a do-
lognak !*Matyi.* Mi, ma exczellenziával jobb részét megjárván
az erdőnek, a fákat már kijelöltük.*Döbr.* Ott a Petáros-csúcs nevű domb oldalán.

* Az 1838-diki sűgőkönyv szerint Kobak helyett Hajdú.

Kob. A jegyeket meglátom, a mellé állítom az embereket.

Matyi. Csak jó többől kell kivágni a fákat.

Kob. Már az az én gondom.

Matyi. A che la bestia!

Kob. De mire Pestről megjön, nagyjából meg is faragjuk.

Döbr. No! nem kell mulatni. Indítsa kend az embereket, a hajdúk nyomba legyenek utánuk. (Kobak parasztkal el.)

TIZENNEGYEDIK JELENET.

Döbrögi, Matyi.

Matyi. Meg kell vallani signore! az erdő szép, exczellansz; azt tartom, jó gondviselés alatt van.

Döbr. Ide a jobbágnak imádkozni sem szabad jönni.

Matyi. A fák szép egyenesek; de nem látok gerendának való fát, olyan kastélyhoz, melynek t. i. területe legalább egy ölet lenne.

Döbr. Ugyan, hogy mondhat olyat? Az amoda is megüti a mértéket.

Matyi. Szép! Mégsem hinném, hogy az ölet megütné.

Döbr. No jöjjön hát, győződjék meg felőle. Látja, által nem tudom ölelni (öleli át a fát).

Matyi (hirtelen, kötéllel oda hurkolja kezét).

Döbr. Mit akarsz te olasz hóhér? Miért kötözöl oly irgalmatlanul?

Matyi (száját is betömi). Mindjárt megmondom: mit akarok veled. Tudd meg, hogy én nem vagyok olasz ácsmester, hanem a szegény Ludas Matyi, kit megkinoztál. Megigérted, hogy háromszor fizetem vissza. Ez hát az első. (Üti s azzal el.)

TIZENÖTÖDIK JELENET.*

Gorombates. Előbbiek.*Goromb.* (fekete dominóban). Megállj! add nekem által.*Matyi.* Ki vagy?*Goromb.* A durvaság szelleme.*Matyi.* Ereszsz! magam is tudok durva lenni.*Goromb.* Ha nekem engedsz, további szolgálatomat is ajánlom.*Matyi.* Vesszen a fajod! nem jó ember vagy te.*Goromb.* Add által Döbrögit, hogy elkínóztassam szellemeim által.*Matyi.* Tán te is haragszol reá?*Goromb.* Nem, csak jó kedvemből.*Matyi.* Ördög vigye jó kedvedet. Libáim árát megvehetem Döbrögin?*Goromb.* Pénz nem bálványom. Zsebeld meg ötet.*Matyi.* Hol van az én Illuskám?*Goromb.* Döbrögi kastélyában.*Matyi.* Hogy szabadítsam meg onnan?*Goromb.* Efféle szolgálatokba nem elegyedem. Az nem tartozik a gorombaság osztályába.*Matyi.* No adio signor Döbrögi, a mulatságot, mely reá vár, kedves egészségére kívánom. (El.)*Goromb.* (kifelé int. Sötét.)

* Ez a jelenet teljesen hiányzik az én példányomból.

TIZENHATODIK JELENET.

Gorombates, szellemek — botokkal ellátva — menydörgés közt jönnek, táncz alatt feléje vágnak s a táncz végivel eltűnnek.
Világos lesz.

Fúriák kara.

Dühös szelek zúgjak.
Villámok csapkodjak
Halálos gutaütés,
Kínos kétségbeesés
Kinozzátok.*

TIZENHETEDIK JELENET.

Döbrögi a fához kötve. *Kobak*, *Péter*, *Istók*, parasztok.

Kob. A czimeres erdőnek legszebb része le van döntve. Hova lett urunk az ácsesal? Kiáltsunk: hopp hopp! (kiáltanak hepp hopp).

Kob. Meg kell hajtani az erdőt, hátha valami baja van urunknak.

Péter. Mi horkol itt? Ispán uram iszonyú dolog, mindjárt oda lesz! (Feloldják.)

Kob. A száját, mert megfúl. Kérem alássan, mi pogány gyilkos bánt ily szörnyen nagy jó urammal? Minden bizonynyal az a macskán hizott olasz!

Döbr. Jaj! oda vagyok én. Nem olasz. Báránybőrbe öltözött farkas volt, Ludas Matyi a négyelni való, ő kinezott meg. Oh fiaim, vigyetek hamar haza, mert meghalok.

Kob. Csak ne nyugtalankodjék nagy jó uram, mert megárt. Mihelyt haza érünk, a város bábája legalább is

* A Fúriák kara csak a Szerdahelyi partitúrájában van meg.

két iccze szappanyos, égett bort kenjen széljel, nagy jó uram hátán.

Döbr. Fáj, fáj a hátam.

Kob. parasztok . . . (Lepedőben elviszik Döbrögit jól elrázva.)

VÁLTOZÁS.*

Falu vidék. Balról a bíró háza kalodával.

TIZENNYOLCZADIK JELENET.

Kisbíró, Öregbíró.

Öbíró. Hallottad a szerencsétlenséget? Voltál az udvarban? Hogy van nagy jó urunk?

Kbíró. Ebül! Valaki jól megrakta.

Öbíró. Valamennyi orvos van a városban, el kell hozatni. Bába, kuruzsoló-asszony, kenő, mind itt legyen. Sirató asszonyokat pedig majd robotból állittatok urunk mellé.

TIZENKILENCZEDIK JELENET.

Matyi, mint sebész, angol ír félszemén, Feldsernek öltözve.

Matyi (berohan). Ist ka Mensch zuhaus'?

Öbíró. Miféle kemenczeház?

Matyi. Hol fan piró?

Öbíró. Mit tetszik parancsolni? Nincs itthon.

Matyi. Kend piró?

Öbíró. Én vagyok, szolgálatjára.

Matyi. Friss forspon muszáin lenne.

* Innen kezdve számították a III-dik felvonást, midőn három helyett négy felvonást csináltak. — Az első sűgőkönyvben itt Változás áll.

Öbíró. Ha bátorkodom kérdezni: mi járatban van tens uram?

Matyi. Én vagyok Furgudus, Burgundus Paracelsus. Feldscheer, medem a más ország a Politikász.

Öbíró. Talán Boldogasszonyfára akar menni?

Matyi. Ja ja!

Öbíró. Az nem más ország, csak másik istatio Boldogasszonyfa.

Matyi. Ja ja! Politikász ott vagyon. A general nagyon maródi. Leesett a ló, összetörtet kezét, lápot.

Öbíró. Ez valami híres orvos! Döbrögi uramnak nagyon kéne ilyen tudós ember... Ugyan kérem tens Feldscher úr, tessék egy kissé várakozni, majd a kisbírót beküldöm a kastélyba.

Matyi. Nix da! nem lehet fáradkozni.

Öbíró. Aztán majd rendeltetek négy lovat. Kisbíró fuss, mint tudsz az udvarba. Add tudtára a nagy jó urunknak, hogy idegen orvos érkezett — de siess.

Kbíró (elsiet). Futok, szaladok, egyszeribe ott leszek. (Elszalad.)

Öbíró. Egyben megjő a felelettel, addig is várakozzék csupa keresztényi kötelességből.

Matyi. Mikor medem én a Politikász?

Öbíró. Oh uram! Boldogasszonyfa nem messze van. Mire észre sem veszi magát, már ott lesz.

Matyi. Én már husz esztendeje vagyok a Kurschmied, a regiment. Én tudom a reglma. Ha én nem jövöm az óta, kapom arrest.

Öbíró. Bizony nem fogja megbánni.

HUSZADIK JELENET.

Kobak. Voltak.

Kob. Alázatos szolgája a tens orvos úrnak! Az uram, tens Döbrögi úr, felette szánakozásra méltó állapotban van. Kéri az urat, csak hogy egy pillanatra látogatná meg.

Matyi. Már nócz óra, disz óra muszáin lenni Politikász.

Kob. Legalább csak nézze meg és mindjárt enyhül fájdalma.

Matyi. Nix da! Nem lehet!

Kob. Előre is ezen 100 forintos banknotával kíván kedveskedni.

Matyi (elkapja). Ah! most tudom, hol fáj. No jer hamar piró, no megcsinál a forspan a négy ló (elmegy).

Öbiró. Meglesz uram. (Mind el.)

Változás.

Döbrögi szobája, két asztal, íróeszköz, papir, két szék.*

HUSZONEGYEDIK JELENET.

Döbrögi nyögve kiszáll az ágyból.

Döbr. Be össze vagyok zúzva. Már mindent megpróbáltam, semmit sem használ. Valamennyi orvos, vén-asszony, bába, kifáradt gyógyításomban, még sem épülök. Szerencse hozta ez idegen orvost ide. Csak jönne hamar. Oh jaj, jaj, jaj!

* A N. sz. sűgőkönyvei szerint: Döbrögi hálóterme. Hátul középen csinos menyezetes ágy. Balról író asztal, mellette selyem karos szék, több karatlan selyem székek.

HUSZONKETTEDIK JELENET.

Kobak, Matyi. Voltak.

Matyi. Humilissimus Servus Domine spectabilis. Itt vagyon ad servitium paratissimus.

Döbr. Drága kedves doktor úr, be jól tette, hogy elhagyott fejemet meglátogatja. Mintha fájdalmaim könnyebbülnének, oly jól érzem magam. Üljön le mellém.

Matyi. Nem lehet ülni, mert a general haragsztot csinál.

Döbr. Mindenre kérem el ne hagyjon! Mindent a mit kíván, sőt kívánságán felül is adok, csak segítsen rajtam.

Kob. Ugyan kemény szíve van! Alig tudtam rábirni, hogy eljöjjön.

Döbr. Pedig csak ez segíthet rajtam, ez idegen.

Matyi. O me! mit mantik a general, ha nem mennem Politikász?

Döbr. Oh! még ma ott lehet. A magam kocsiján lóhalálába fogom oda küldeni.

Matyi. Eh pien! (Leül.) De fan jó ló?

Kob. Ló van nálunk uram elég.

Matyi. Azt látom . . . Nohát kezdjük a kúr. (Tapogatja, nézi.) Friss muszáin szaladni az Apotéken (leül, ir).

Döbr. Minden, a mi csak mozdulni tud udvaromban, szolgálatjára legyen doktor úrnak.

Matyi. A czirkulaszion naton meg fan akadva, én nem is kértek mi folt causa, morpilátak ex signis astrologicis priticis, rhetoricis, hogy itt a nervosum sistemæ, nagy contusion szenfedek. Vér most van steniába, onnan jöhet asteniába, onnan hypersteniába: abból lehet

chemia cacochemia, végre tracheo-cacochemia . . . Úgy-e nehezen veszünk lélekzetet?

Döbr. Oh! felette nehezen.

Matyi. Ez csináltad a sok contusión. Úgy-e valami megszorítod a melled?

Döbr. Ah irgalmatlanul egy fához szorítottattam.

Matyi. Lám, hogy én tudok. A puls mondja. Az jó, hogy nem volt extra vasatum. A sok vér, ha ki nem jövünk a szív és nem csináltat trix-trioax, . . . mert ha trix-troax van, muszáin lenni halott.

Döbr. Hallja Kobak! Jó, hogy trix-troax nem történt szivemben, mert meg kellett volna halnom.

Matyi. Majd én homeopatice fogom kurálni. Non tollam fomitem morbi, sed angebo.

Döbr. Oh kérem égre-földre, segítsen!

Matyi. Segítünk kiveszek minden Spitzbuberei a te véredből, per methodum homeopaticum. Auf Contusion muss kommen stärkere Contusion; auf trix-troax stärkere trix-troax. (Ír receptet.)

Döbr. Bezzeg ez ám tudós orvos! A kik eddig mellettem voltak, még a fehér írt sem tudták görögül megnevezni. E' már segít bizonyosan. Semmit se kiméljen doktor úr. Ha az egész patikát elhozzák, sem bánom. Csak segítsen.

Matyi. (Készen van egy hosszú recepttel.) Jó van! csak hamar kell menni az Apothekeken: húsz ember, négy ökör, hat ló, egy szamár és a Kobak.

Döbr. Hallja kend Kobak! Hajdú, szakács, kukta, fullajtár, konyha- és parádés-kocsis, béresek, bába, fütő, favágó, szoba-, konyha-, kertész-leányok, szóval mind előálljon.*

* Az 1838-dik sűgőkönyben a Döbrögi utasítását is Matyi

Kob. (kimegy s kit talál behívja). Már elküldtem értök. Éppen itt vannak.

HUSZONHARMADIK JELENET.

Parasztok, voltak. *Kobak* stb az egész ének.

- Matyi.* Oh ne féljen Domine !
Itt van a jó Recipe.
Alló marsch, csak be vele.
Portionsweis vegye be.
Hej tudom megemlegeti
Kúrám nem felejtheti.
- Döbr.* Fáj, fáj, fáj ! Fáj a hátam fáj,
Megnyitom erszényem száját,
Csak ne sajnálja kúráját
Fáj, fáj, fáj ! Fáj a hátam fáj.
- Kob.* Oh ti barmok ! Hát nem látjátok,
Hogy halálos beteg apátok ?
Oh ti baglyok ! Mégsem szánjátok ?
Lám, szegény, alig szuszog !
- Kar.* Sírjunk hát hü fiai
Hűséges birkái.
Tán kegyesebb lesz hozzánk
Jó urunk ! hju, uju, uju, ju, ju, ju, ju. (Sírva.)
- Matyi.* Boszút áll fütykösével ma Matykó !
Érte őt ha gyalázat
Körme közé kerül még a holló
Meglakol e zsivány ezért.*

mondja el. Egyes szavak és sorok csak az én példányomban vannak meg.

* Ennek a dallamát vette Szerdahelyi Bellininek Montechi et Capulettijéből s itt figurázta ki Schodelné-Romeót.

- Kobak.* Mit álltok, bámultok?
Gyalázat reátok!
Halljátok: hozzátok
A mit az orvos praescribált
- Kar.* Siessünk hát innent,
Teljesítsünk mindent,
Mint az úr akarja.
Hát csak praescribálja . . .
Egyik az erdőre,
Másik a mezőre,
Hozzunk egész patikát.
Mondja meg no orvos úr.
- Matyi.* Szaladjon patikába
A kinek van jó lába.
E lesz a nagy remedium.*
Tartarus és stibium
Aethiops mineralis
Jalappa mirabilis.
Es hydrargirum sulphuratum
Csináljunk egy szósz.

Oxidulato, praecipitato, sulphato, nitrato, muriato ammoniato, dealbato, dealbatum sassaparilla, radix scorsonera, limatura ferri, butirum antimonii, lapis infernalis, sasafras borealis liquor inspissatum, querenscum glandibus.

- Kar.* Hozzunk elég pilulát,
Akár egész patikát.
Orvosságba fűrésztjük,
Haláltól így megmentjük.
- Döbr.* Ah! menjetek a halállal . . .
Inkább táncczal és nótával.

* Ennek a dallama Donizetti Bájtitalából van véve.

- Kar.* Mint kívánja :
 Vigasztaljuk nótával,
 Akár megél, akár hal.
 (Torban is csak szokás már
 A lakoma. Úgy-e bár ?)*
- Döbr.* Fáj, fáj, fáj ! Fáj a hátam fáj . . .
- Kob.* Fáj, fáj . . . no már megint fáj.
- Matyi.* Fűért menjenek a lányok
 Abból hozzanak igen sok
 Katang, kóró és belindek
 Málna és retek.
- Kar.* Meg lesz . . .
- Matyi.* Kakukfű és farkasalma**
 Lósáska és vereshagyma
 Egy hordóba megfőzzük
 És abba fürösztjük.
- Kar.* Meglesz.
- Matyi.* Hogyha baim Sippl kihúzzuk,
 Majd szépen eszére hozzuk . . .
 El utána, el utána, hát.
- Kar.* Rajta, rajta, el hamar (a népség el).***

HUSZONNEGYEDIK JELENET.

Döbrögi, Illus, Matyi.

Matyi. (Illushoz.) Du bleibst da ! Te segít nekem kötözni
 a fájikság.

Döbr. Tessék véle parancsolni.

* Nép dal melodiájára.

** Bájital dallamára.

*** Zampa dallamára.

Matyi. Hozz fasli, keszkenő, Strick, quantum satis, ut fiant pilulae numero 50.

Illus (elszalad kötelekért).

Döbr. Szinte szerencsétlen lettem a sok kuruzslók által. Doktor úr, látom, segít rajtam.

Matyi. Oh én segíték. Csak látom, elment-e a sok Hausgesindl? A hol megy a fűvészsorda . . .

Döbr. Könyörüljön árva fejemen.

Matyi. Még sok trix-troax van véredben; azt muszáin herausklopfen.

Döbr. Oh cselekedje velem. Kolofálja ki.

HUSZONÖTÖDIK JELENET.

Illus kötéllel. Voltak.

Matyi. No jó! Most segits. (Döbrögit az ágyhoz vezetik, lefeküdni segítik.) Ezt kötünk ide, ezt ide, ezt ide. (Megkötik, száját bedugják.) No, uram! ilyen-amolyan, nem vagyok én Feldscher, hanem Ludas Matyi!

Illus. Jer szaladjunk.

Matyi. Ne félj! az egész ház orvosság után iramlott. Hát a libák ára hol van? (Az asztalhoz fut, fiókjából erszényt és bankópénzt kivesz.) Jó egészséggel Döbrögi úr! A második adag orvosságot mindjárt hátára rakják. Legyen jó reményben, harmadszor is meglátogatom. (El Illussal.)

(A szinpad rögtön sötét lesz.)

HUSZONHATODIK JELENET.

Volt. *Gorombates*, szellemek, úgy mint előbb zene és dörgések közt jönnek, balról botokkal, az ágy körül püfölik *Döbrögit*.

Táncz végével mind elszaladnak. Rögtön egész világos.

HUSZONHETEDIK JELENET.

Volt. Ispány, cselédek nagy láda orvosságot hoznak és a kijelölt sülyyedőre helyezik. Népség.

Kobak. Itt van a drága orvosság nagy jó uram. (Megnézi Döbrögít.) Boldog Isten! Rémitő szerencsétlenség, gyilkosság, halál! (Feloldják.)

Mind. Iszonyú! rettenetes!

Kob. Hol az orvos, ki gonoszúl bánt így a nagy jó urammal?

Döbr. Ludas Matyi, a Luczifer unokája!

Kob. Ej, hogy nem tudtuk! Majd megráztuk volna parókáját.

Döbr. Most hát kedves Kobakom, te hűséges emberem, és ti gaz . . . akarom mondani becsületes emberek, induljatok utána. A ki élve vagy halva kézre keríti, 100 aranyra tarthat számot. Illus egyetértett vele. Az is elszökött. A ki nekem az orvost kézre keríti, 100 aranyat kap jutalmául.

Nép. Utána emberek — utána. (Férfiak el.)

Kob. Nagy jó uram! Azalatt jó volna a ludi magistert felhívni; azt mondják tud orvosolni.*

Döbr. Nem kell. Neve se jó: lúddal kezdődik. Ki kell öt szórni lakából s vele együtt minden ludakat.

Kob. Mivel írunk, ha toll nem lesz?

Döbr. Réztollal! Azon utálatos névre emlékezni sem

* Onnan kezdve: Kobak Nagy jó uram . . . egész ezen helyig nincs meg az 1883-diki sűgőkönyvben. Viszont a záradék onnan: Sötét lesz, nincs az én példányomban. A záró verssorok a partitúrából vannak véve.

akarak. Húsz lándzsás ember fog örködni éjjel-nappal körültem. Semmi idegent ide ne bocsássatok.

Kob. Hát az orvossággal mit hoztunk, mit csináljunk vele?

Döbr. Meg kell égetni! No vigyetek ágyba. Kobak vigyázzon kend, hogy hátamhoz ne érjenek! Csak lassan! Oh jaj, jaj, jaj!

Kob., parasztok (felfogják elviszik).

(Sötét lesz. A láda felpattan. Ördögi szellemek tüzes botokkal kirohannak. A nép rémülten szalad. Zene alatt a függöny hirtelen legördül.)

Segítség, segítség!
Jaj elveszünk,
A pokol megnyilott
Mind elégünk.

HARMADIK FELVONÁS.*

Döbrög városa. Az uraságház előtt nagy hordó bor. Egy nagy ökör nyáron. Két felől padok.

ELSŐ JELENET.

Péter, Istók, parasztok és nők. Két cigány az ökör-sütésnél.
Karének.

Zárva lesz ma minden bolt
Ünnep van milyen nem volt
Nyársra ökröt huzzatok,
Bort javából hozzatok.
Minden, a ki itt megyen,
Mára meghíva legyen
Rajta, rajta, hát,

* A későbbi példányokban itt kezdődött a III. felvonás.

Urunk adá, urunk adá a lakomát,
Ah soká sóhajtozánk
Hogy ily nap derülne ránk.
Ámde most vigan leszünk,
Jól iszunk és jól eszünk.
Vigan, vigan tehát
(Urunk adá borát).

Matyi. Ha a bor fakó világos,
Mit cselekszik a csapláros?
Felhabarja ezzel, azzal,
Alkőrmös vagy ónczukorral.
Hogy tehát kapós legyen
Rajta kell segíteni.
Hogy magára színt vegyen,
Meg kell szépre festeni.*

Bíró. Van-e elég fa az ökörsütésnél?

Kisbíró. Czigányok fuvatják a tüzet, notárus uram az ökröt forgatja.

Bíró. Hát esküdt uraimék mit csinálnak?

Kisbíró. Szalonnával zsírozzák.

Bíró. Mikor én intek a fokosommal, akkor a hordók csapjai megindúlnak.

Péter. Mi jutott eszébe urunknak, hogy ökröt ajándékozott és bort?

Kisbíró. Örömébe, hogy Ludas Matyi megzsákolta.

Bíró. Ostoba! nem örömébe, bújába.

Péter. Bújába.

Bíró. Nem is bújába.

Kisbíró. Jó kedvibe.

* Ez az egész karének csak a partitúrában van meg.

MÁSODIK JELENET.

Előbbiek, Ispány (nagy iratot hoz, olvas).

Ispány. Bíró uram és Döbrög városának nagyéremű lakósa! Kegyes indulattal adja tudtára szegény Döbrögi mindeneknek, hogy a mai nap emlékére, félesztendei robotot és adót elenged (el).

Mind. Éljen a mi urunk! (Mind eltávoznak.)

HARMADIK JELENET.

Ferkó magyar suhancz, egyedül jó jobbról.

Ferkó. Milyen pompás emeletű ház az amott! Hogy a gutába tudnak abba bemenni, nem látom? Tán csak úgy laknak abba emberek, mint Gergő bátyám kalitkájába a rigó? Látom, mennek vásárra az emberek, magam is utánna vetem fakómat, ha eladhatnám. Nehezen válok el tőle, de hiába! anyámasszony azt mondja: jobb, ha szőlőt veszünk az árán, mert ha ellopják se szőlő, se ló... De nini! Miféle generatus ember abba a tyúkültetőbe? Elöl, hátul a sok lándzások! A' biz' Döbrögi uram. Tán félti írháját, mióta Ludas Matyi megpáholta.

NEGYEDIK JELENET.

Matyi, Ferkó.

Matyi. A mint látom, Döbrögi sétálni indult a friss levegőre. Törik-szakad! még egyszer a gallérjához kell férnem. Be derék ficzkó ez? Isten jó nap földi! Hogyan hínak?

Ferkó. Fogadj Isten! Mi baja nevemmel?

Matyi. Nagyon megtetszettél. Mondd meg hogy hínak?

Ferkó. Mogyoró Ferkónak.

Matyi. Hová igyekszel?

Ferkó. Lovat hoztam a vásárra.

Matyi. Hol van?

Ferkó. Amott legel. Hej! jó vérű fakó.

Matyi. Szép, tűzről pattant fakó. Ha megalkudhatnánk, megveszem. Mi az utolsó ára?

Ferkó. Nem sok uram: 100 tallér.

Matyi. Hogy lehet az? Talán csak komázól? Hármat is vehetni azon az áron?

Ferkó. Úgy! De uram nagy Magyarország, és kiha-
gyom mind a két szemem aczéllal tolatni, ha csak egy is
hág elibe. Száz aranyat nyertem én már ezen a pesti ló-
versenyen. Azóta soknak fáj a foga rá, inkább eladom.

Matyi. Ha bebizonyítod futóságát, megveszem.

Ferkó. Akár madarat fogok rajta.

Matyi. Nézd, amott jó az erdő sarkáról egy úr. Ludas
Matyi név utálatos előtte, talán hallottad is? Állj elébe,
mondd te vagy Ludas Matyi, kapj fel a fakódra, aztán
kotródj, mert ha megcsípnék, akkor te lásd.

Ferkó. Engem?

Matyi. Ha el nem érnek, két áron veszem meg.

Ferkó. Felpénzt ide!

Matyi. Ne egy arany.

Ferkó. Itt a kezem. Alig várom, hogy fülébe kurjant-
sak azon félénk úrnak. (Indúl.)

Matyi. Szemes légy Ferkó!

Ferkó. Az az én gondom. (Elmegy.)

Matyi. (Elmegy.)

ÖTÖDIK JELENET.

Döbrögi, Kobak, 10 lándzsás.

Döbr. Bizony még gyengén érzem magamat. A levegő
legtöbbet használ, nem csak gyógyuló testemnek, de kese-

redett szívemnek is, a hasam nagyon elapadt, tekintetem nem lesz oly uras!

Kobak. Csakhogy egészség legyen.

Döbr. (Leül a gyepszékre.) Üljetek le fiaim, eleget fáradoztok úgyis. Gyújtsatok rá pipára. Ispány: egy átalagot föl kell hemperíteni a pinczéből számunkra.

Mind. (Leveszik a süveget.) Köszönjük alázatosan. (Mind pára gyújtanak s leheverednek.)

Kobak. Nem mulattatná a Tens urat, ha a vidám falusi nép kegyes színe előtt egyet tánczolna?

Döbr. De bizony tán jó lesz.

Kobak. Hej, hej! Jertek ide.

(Tánczosok balról jönnek. Táncz után).

HATODIK JELENET.

Előbbie. *Ferkó* jobbról lóháton be.

Ferkó. Tudod uram ki vagyok én? Én vagyok Ludas Matyi! (Elszalad.)

Döbr. Rajta legények utánna! A ki megkapja, 100 arany a jutalom.

(*Kobak*, paraszt mind el).

Döbr. (Utánna kiabálva.) *Kobak!* ne kémeljék legjobb paripámat.

HETEDIK JELENET.

Matyi, Döbrögi.

Döbr. (Utánuk néz). Be átkozott lova van. Az enyimek nyomába sem érnek.

Matyi. (Megfordítja fejét.) Mit bámul az úr? Nem fogják azt el!

Döbr. Hátha világ végéig menne?

Matyi. Oszmán nem is Ludas Matyi az.

Döbr. (Bámul). Hát?

Matyi. Mert én vagyok Ludas Matyi.

Döbr. (öszazerogy). Jaj nekem! csak életemnek kegyelmezz.

Matyi. Szavamat megtartottam; harmadszor is meglátogattam. Becsületes ember szavát tartja.

Döbr. Szép a szavatartás.

Matyi. Hát hol kezdjük?

Döbr. Csak fejemnek kegyelmezz.

Matyi. Nem, én egy újjal sem bántom uram.

Döbr. Nem? . . .

Matyi. Az úr most már szelidebben bánik mindennel, így visszatörlésnek helye nincs. A mint te bánsz másokkal, úgy bánnak mások is te veled. Mentsen föl az úr az üldözéstől. Most magára hagyom. Fontolja meg: minek érzi nagyobb hasznát a szelidségnek-e, vagy a durvaságnak? (Elmegy.)

NYOLCZADIK JELENET.

Döbrögi maga.

Döbr. Látom, hogy a miveletlen durva szív, kiállhatatlanná teszi az embert. Csak igaz az: mint te bánsz másokkal, úgy bánnak mások te veled. Oh szelídség angyala! térj be szegény lakomba.* Boldogíts kegyeddel, holtig tied leszek. (Zene alatt lejön a felhő-függöny.) Száműzőn szívemből a durva érzetet. Légy te ezentúl vezérem. Hah! égi hangok hirdetik érkezésed. Oh! mutasd szelid arcod, mely tündöklő csillagként fénylik felém.

(Jelre a függöny-fátyol távozik s midőn eltűnik egy nagy csillag látható).

* A partitúrában Andante moderato dallam van e szöveg puszta jelzésével: Oh szelídség angyala, Térj be szegény lakomba.

KILENCZEDIK JELENET.

Döbrögi, Szelidates (kilép a csillagból és egészen a szinpad elejére megy. A mint *Szelidates* *Döbrögi* mellé ért — a következő rövid beszéd alatt — jelre ismét lejön a fátyol-függöny és jelre ismét felmegy, vidékre változik.)

Szelidség. Hívásodra megjelentem.

Döbr. Ki vagy, te bájalak?

Szel. *Szelidség* szelleme. A tündöklő esthajnali csillag küld hozzád. Kinek én lakába térek a megelégedés kegyét élvezni. Eltökélted engem szívedbe fogadni?

Döbr. Örökre!

Szelids. Előbbi ígéretedet meg nem szeged?

Döbr. Mi volt az?

Szelids. Hogy ezentúl kegyes leszesz. Törvénytelenül nem bántasz senkit.

Döbr. Igérem.*

Szelids. A durvaságot nem pártolod.

Döbr. Soha!

Szelids. Ki szívében bosszús, mérges tudatlanságot megszenved, azt a durvaság szelleme kínozza, én pedig követőimet örömmel árasztom el.

Döbr. Maradj hát nálam.

Szelids. Légy barátja a műveltségnek és szelidségnek.

TIZEDIK JELENET.

Kobak, parasztok, voltak.

Kob. Hát e miféle idegen persona! Hej legények! fogjátok, kössétek meg.

* A N. sz. sűgőkönyvében: *Döbrögi*. S az okozhat örömet,

Döbr. Le a süveggel! Ő maga a Szelidség. Ő fog ez után uralkodni városunkban.

Kob. Szelidség? Nincs szerencsém ismerni.

Döbr. Fájdalom! magam is csak most kezdtem ismerni. Kobak! adja tudtára jobbágyaimnak, hogy atyai szelidséggel kérek bocsánatot mindenkitől, kinek vétettem.

Kob. E szerint Ludas Matyinak . . .

Döbr. Megbocsátok.

Kob. De hát Ludas Matyi?

Szelidates. Elvem követője lett. Utálja és bánja óráit, melyekben a durvaságnak volt martalékja.

Mind. Éljen Döbrögi úr a mi földesurunk!

TIZENEGYEDIK JELENET.

Előbbiek. *Bíró, Kisbíró. Péter, Istók.* Falu népe. Czigá-nyok. Hajduk a legnagyobb örömkialtózással jönnek balról.

Mind. Éljen Döbrögi úr!

Bíró. No! most már szólni is kéne.

Kisbíró. Csak kezdje rá bíró uram, majd segítünk.

Bíró. Már én?

Kisbíró. Hiszen bíró uram a legöregebb a sok számár közt.

Bíró (szaggatva, habozva). Szívünk érzését nem tudjuk eléggé kifejezni.

Kisbíró. Lefejezni.

Bíró. Mert az öröm — az ő — örök mert . . . (a kisbíró felé fordul alattomban :) ez nem sült el . . .

Kisbíró. Az ökör nem sült meg.

megelégedést? *Szelids.* Egyedül tiszta örömet. A durvaság szellemét nem pártolod? *Döbrögi.* Nem óhajtom soha.

Bíró. Ugyan mit beszél kend.

Kisbíró. A mit kend.

Bíró. Egészen belé zavar.

Kisbíró. Mondtam: hozzuk el a ludimagistert, azért kapja a commentiot, hogy szép beszédje van.

Bíró. Nem tudjátok, hogy a városban sem szabad neki maradni, mert lúddal kezdődik a neve?

TIZENKETTEDIK JELENET.

Sára, voltak.

Sára. (Letérdel Döbrögi előtt). Édes nagy uram! Hallom, hogy mindenekre kegyelmét árasztja. Én vagyok a szerencsétlen Ludas Matyinak legszerencsétlenebb édesanyja. Bocsánatot esedezek.

Döbr. Keljen föl. Én szívemből megbocsátok. Vezesse ide fiát s jövődöbeli menyét is.

Sára. Szédülök örömömbe, mintha papramorgót ittam volna . . . Oh be nagy öröm! Gyenge vagyok, mint a kopasztott liba. (Elmegy,)

TIZENHARMADIK JELENET.

Sára nélkül voltak.

Kob. Ugy-e barátim örvendetes nap ez mindnyájunknak?

Döbr. Köszönjétek ezen jó szellemnek, hogy betért hozzánk.

Kob. Ugyan mért nem látogatott meg már régen drága kisasszony?

Bíró. Ha nem botránkoznék szavamba: ugyan hova való?

Szelids. Az én lakom az esthajnali csillag.

Bíró. Há állítsam a raspontot, ha majd el akar menni?

Döbr. Nálunk fog maradni, mert szívesen látjuk.

Mind. Igen szívesen.

Bíró. Ugyan kérem mi újsággal bővelkednek ott a kegyed hazájában?

Kob. Ugyan kérem beszélje el.

Szelid. Durvaságot a szelídség
Távol üzi jó hazánktól,
Ott az irigy nem győzelmes
Ott a gyűlölség nem árthat,
Ott jutalmat csak a' várhat,
Az, ki méltó lett reá.
A ravasznak nincs hatalma.
Rajta veszt a vakmerő.
Ott erénynek van jutalma,
Felvidúl a szenvedő.*

TIZENNEGYEDIK JELENET.

Matyi, Illus, Sára. Vóltak.

Matyi. Nagy jó uram megbocsát?

Döbr. Legtisztább szívvel. Legyetek boldogok.

[*Matyi.* Ki megbántást tud feledni és megbocsátani, az nagy lelket angyaloktól kölcsönözött.

Döbr. Soha nem érzett öröm buzdúl keblembé.

Sára. (sír.) Nekem is.

Illus. Nekem is.

Döbr. Ne sirjatok hát, hanem örvendjete.

Illus, Sára (sírva). Hiszen örvendünk.] **

(Jelre megváltozik a színpad. Tündérorságba, mint az I. felv. kezdetén).

* L. a Végső kart.

** E zárójelek közti rész nincs meg a N. sz. 1838-diki sugó-könyvében.

TIZENÖTÖDIK JELENET.

Előbbiek. Tündérkirály. Amor, Gorombates, Rágalom.

Szelidates. Ime uram, új követőket szerzettem, kik ezentúl a szelidség elvét fogják gyakorolni! (Gorombateshez.) Megismered már elvem felséges hatását s tied feletti győzedelmét?

Goromb. Soha sem! (Előre megy a sülyedőre áll.) Ezek hasztalan érzelmek! Hát nem vittem én Ludas Matyit és Döbrögit a bosszúállás gyönyörein keresztül s nem elveim által éldegéltek-e?

Szelid. Nyomorúkká törpítetted volna őket, ha engem korán szívükbe nem fogadnak!

Király. Kiért szól a közvélemény: a Szelidség vagy a Durvaságért?

Mind. Éljen a Szelidség! Gorombaság veszen el!

Goromb. Hah átkozott! ha itt nem, máshol találok én még követőket! (Elsülyed.)

Király. Szelidség elve győzött. Durvaság légy száműzve mívelt századunkból. Szelidség, míveltség uralkodjék végig.

Végső kar.

Solo. Durvaságot a szelidség
Távol űzi jó hazánktól.
Ámde tiszta egyaránytól
Éled ott a honfi szív.
Ura ő adott szavának,
Mond ha szól mindég igazt,
Ott csupán a hon javának
Él kiki és védi azt.

Kar. Jaj nem úgy megy
Itt minálunk,
Itt kevés az
Egyesség.
Mást beszélnek,
Mást csinálnak,
Akkor ugrunk
Csak ha ég.

Solo. Ott az irigy nem győzelmes,
Ott a gyűlölség nem árthat;
Ott jutalmat csak az várhat,
A ki méltó lett reá.
A ravasznak nincs hatalma,
Rajta veszt a vakmerő.
Ott erénynek van jutalma,
Felvidul a szenvedő.

Kar. Jaj! nem úgy megy
Itt minálunk,
Itt kevés az
Egyesség.
Mást beszélünk,
Mást csinálunk,
Akkor ugrunk
Csak ha ég! *

(Táncz.)

(Függöny legördül.)

* A végső kar az én példányom szerint.

FÜGGELEK.

Nem lesz érdek nélkül, ha megemlítjük, hogy Balog István Ludas Matyija, még a ponyván is megállta helyét. Alig néhány éve, hogy új kiadása jelent meg az ő, s nem a Fazekas Ludas Matyija népies átdolgozásának ily címen: *Ludas Matyi élete és kalandjai. Tündéries szép historia, 12 részben és 13 képpel.* (Budapest 1894 nyomt. és kiadja Rózsa Kálmán és neje 16-r. 86 lap). A nélkül, hogy e helyütt a közelebbi részletezésbe, az eltérések fejtegetésébe bocsátkoznánk, ide jegyezzük az egyes énekek czímfeliratait, hogy az átdolgozás tartalmáról, főbb vonásaiban, fogalmuk legyen olvasóinknak.

Első rész. Tündérországban nagy zenebona támad a szelidség és a durvaság szellemei között, hogy a világ feletti uralom kié legyen. Végre megjelen a tündérkirály, a dolgot kiegyenlíti, s a szellemek a földre szállanak. (3—9. lap)

Második rész. Ludas M. édesanyjától Sárától három pár libát vesz át, hogy azt a döbrögi vásáron eladja, s a vásárra kedvesével Iluskával és a hat libával el is indul. (10—16. l.)

Harmadik rész. Döbrögi zsarnok földes úr és Döbrög városának örökös ura, Gorombátes tündér elveinek hódol és igen kegyetlenül bánik jobbágyaival. (17—23. l.)

Negyedik rész. Döbrögi, Ludas Matyit és Iluskát meglátva, maga elé parancsolja, libáit drágálván, tőle elvéteti, őt lehúztatja és megvereti, ki megígéri neki, hogy háromszor veri azt kenden Ludas M. vissza. Erre Iluskát is megsérti, azt is elfogatja. (24—30. l.)

Ötödik rész. Ludas M. világra megy, a Bakonyba tér, zsivány akar lenni, de nem annak való, s midőn a legnagyobb kétségbeesésben van, megjelenik a részvétlenség tündére és segítséget ígér. (31—37. l.)

Hatodik rész. Döbrögi Iluskába szerelmes lesz és erőszakkal akarja, hogy legyen az övé és Matyit feledje, de Iluska hű marad és börtönében megjelenik neki a szelidség tündére. (38—44. l.)

Hetedik rész. Döbrögi házasodni készül és egy új kastélyt építtet, valamint Ludas Matyi számára egy vas-kalitkát, melybe azt zárni akarja. Hozzá egy külföldi ácsmester érkezik és az Matyi. (45—51. l.)

Nyolczadik rész. Ludas M. mint ácsmester Döbrögi-vel reggelizik és azután kicsalja Döbrögit az erdőre és mellőle ügyesen mindenkit eltávolít. (52—58. l.)

Kilenczedik rész. Ludas M. először veri vissza Döbrögin a maga ígéretét. (59—65. l.)

Tizedik rész. Ludas M. másodszor veri vissza Döbrögin a maga ígéretét. (66—72. l.)

Tizenegyedik rész. Ludas M. harmadszor is visszaverhetné Döbrögin, a mit ígért, de nem teszi. Döbrögi megváltozik és Szelidátes tündér elveit elfogadja. (73—79. l.)

Tizenkettedik rész. Döbrögi és Ludas M. kibékülnek és a történetnek igen jó vége lesz. (80—86. l.). —

Ide iktatjuk — egyúttal mutatványul is — a záró sorokat, hogy Ludas Matyinak ponyvai földolgozása módjáról fogalmunk legyen:

Sára, Matyi, Ilus örömkönyt sírtak,
Egy szót kimondani ők hárman nem bírtak,
Hanem leborúltak Döbrögi lábához,
Ki őket hirtelen emelte magához.
A kik ezt szemlélték, mindnyájan könyeztek,
S az angyalok is tán ott fenn örvendeztek,
Hogy egy kegyetlen szív így megváltozhatott,
És ellenségének így megbocsáthatott,
Azután mindnyájan asztalhoz ültenek,
S a nagy lakomához hozzá is kezdtenek,
És hogy egy füst alatt mindent végezzenek,
S a tanácskozásban ne sokat késsenek :
A víg ebéd után templomba siettek,
Hol Matyi és Ilus meg is eskettettek,
És hogy minden évben ennek is emléke
Megülessék, tehát Döbrögi rendelte,
Hogy minden évben e napon ünnep legyen,
Melyben a lakosság s jobbágyság részt vegyen ;
Ki az egész évben a legerényesebb
És legszorgalmasabb és a legszegényebb
Leány, lakodalmát annak ő tartja meg,
S egy egész telekkel ajándékozza meg.
De legszebb jutalma még most következett,
Midőn Szelidates sergével érkezett,
S a szép tündérekkel a nép közé vegyült,
Minden fácskán, bokron, egy kis szellemke ült,
És tündéri dalban dicsérték Döbrögit,
Érezni tanítva a népnek szíveit,
Hogy a durvaságnak csíráit kiirtsák,
S az emberi nemet mindig boldogítsák.
Szelidates serge még soká ott maradt,
Mert a nép Döbrögön a jóban csak haladt,
A börtönöket rab nem ülte évekig,

És a kaloda is kirothada tövig.
A derest a bíró régen föltüzelte,
Korbáccsal csak ruhát porolni rendele.
Egyszóval : itt győzött a szelidség elve
És Gorombatesnek serge le volt verve,
Döbrögi mit ígért, hiven megtartotta,
Az ünnepet minden évben megtartotta.
Melyen, mivel ő is már megházasodott,
És egy kedves jó nőt ő is boldogított,
Megjelent maga is szép feleségével.
S angyalhoz hasonló kedves gyermekével.
S ki az egész évben a legerényesebb
És legszorgalmasabb, de a legszegényebb
Lány volt, lakodalmát annak megtartotta,
És egy rész telekkel megajándékozta.
A nyarat mindig itt népei közt tölté,
Jövedelmét soha külföldön nem költé
S ilyenkor Matyival el-elvadászgatott,
S a múltak emléken egy nagyot kaczagott,
Így még soká éltek boldogúl, békében,
Mindkettő örvende sok szép gyermekében,
S midőn a halál mindkettőt kiszólítá,
Lelköket az öröklétbe elszállítá,
A sírkertben egymás mellé temettettek,
És igaz szívből ők meg is könyeztettek.

Szolgáljanak e részletek előleges tájékozásúl. Behatásban ezúttal nem foglalkozhatunk e kérdéssel, más alkalomra tartva fönn, midőn külön fogjuk tárgyalni ez érdekesnek ígérkező themát: Ludas Matyi a ponyván.
